

NDZIMANA YA 34.

Vanwana la'va kumaka swihlangulamihloti.

Kindzimananya xa 1.

Tinguvu (swiambalo).

892 Swa chavisa ku ambala swiambalo le'swi nga tirhisiwa hi mufi. Swi hundzukile xiyila. Mhaka le'yikulu, le'yi chaviwaka hi leswaku loko munhu a ambala tinguvu leti, u ta tluleriwa hi vuvabyi le'byi nga dlaya munhu loyi. Hikokwalaho swilo leswi a swi nyikiwa maxaka ni la'va nga riki vana va laha ndyangu (ngopfu vana va yena) ni vanghana.

893 A hi mavabyi hikhawo la'ma tlulelaka. Ku ni mavabyi la'ma fanaka ni rifuva, kumbe nhlokonho. Rifuva munhu loyi a vabyaka hi rona a nga ambalelani na vanhu tinguvu ta yena. Loko ku ri ku dya na yena mpandzwa wunwe, a swi nga yiri (yili), kambe mhaka le'yikulu hi leswaku loko va dya na yena e ndyelweni wunwe, va hatla va tshika, ku sala ka ha dya yena; va ku: Loko a tshika, vanwana va sala va ha dya, vuvabyi lebyi byi ta va salela (tlulela). Nhlokonho yona a yi ri ni milawo. Munhu wa yona o humesiwa e mutini, a ya tshama e nxaxeni, e handle ka muti. A nga faneri ku hlangana ni vanwana vanhu. Hambi swi ri tano ku pfumela ka vanhu hi leswaku vuvabyi lebyi, a byi tluleri munhu wumbe loko a nga ri wa ngati ya mavabyi. Hi leswaku byi tlulela ntsena wa ka munhu. Swibya leswi a dyelaka ka swona a swi nga dyeri munhu; hi leswaku u ni swibya swa yena swa swakudya swa tinxaka, ni leswi a nwelaka ka swona mati. Yena tinguvu ta yena a ti khumbiwi ni ku khumbiwa, ta yila.

894 Loko ma ri mavabyi manwana, hambi munhu a lo fa ha wona swilo swa yena swi nga ha ambariwa. Mhaka hi leswaku swilo leswi hikhwaswo swi fanela ku xuviwa swi nga si tirhisiwa. Swi haxiwa hi mati la'ma nga tirhiwa hi murhi lo'wu basisaka, wu tengisaka, wu susa matimba ya vuvabyi leswaku byi nga ha swi koti ku tlulela

K24/11

la'va hanyaka. Loko ku haxiwa ku tirhisiwa xitluka xa NKUVO
(ndzhedzhe, musese).

895 Swi kumbiwile mayilela ya swona swilo swa mufi hi mavabyi
la'yo biha yo chavisa. Rifuva ri tele hikwako; hikokwalaho munhu
wa rifuva u yiriwa ntsena loko ri kurile ngopfu. Hi leswaku loko
swi vonaka leswaku a nga ka a nga hanyi, a nga ha dyi na munhu, u
dya a le swakwe.

2 896 Masiku lawa loko munhu a file hi mavabyi la'ma nga riki na
khombo, ma nga la'ma nga chaviwiki, ma nga chavisiki, tinguvu ta
yena le'to hlakala, switlakati, swinwana swi hoxiwa e sirheni,
swi famba ni nwini wa swona, kasi swinwana swo ya andlariwa e
nhoveni, swi ta tswaha loko tinhova ti tswaha. Le'swa ha riki
swinene, loko swi ta va swi xuviwile, vana va yena va ta swi
tirhisa. Maxuka va ta funengela, maburuku, mabaji ni tihembe swi
nga ha ambariwa. Le'swa ha riki swintswaha, swi nga siki
tirhisiwaka, kumbe swi lo tirhisiwa swintsanana, swi nga ha
xavisiwa loko va swi rhandza, ku ta tirhisiwa mali ku xava swinwana
le'swi pfumalekaka. Maxaka loko ma nyikiwa tinguvu ta loyi a feke
hi vuvabyi ntsena, va teka va ti tirhisa. Loko byi ri le'byo
yila, a ku na munhu lo'wo tano a va ki va tshinela, va ta ta
ntsena e ku khuzeni (ku chavelela).

897 Loko Madale a lovile, u file hi vuvabyi ntsena, tinguvu ta
yena ti tekiwile hi vamakwavu la'va le kule ni maxaka ya yena
la'va le kule. Laha mutini a va lavanga leswaku ku va na nchumu
lexi a a xi tirhisa; a va nga lavi ku vona nchumu, hikuva i
nhlomulo, swi va tsundzuxa mufi. Leswi va nga swi vonangiki a
swi ambele, swona mukhalabye tata wa yena u sele a swi tirhisa,
maburuku ni tihembe.

K24/11

898 Laha swi pfumeleriwaka leswaku swi tirhisiwa hi leswaku a ka ha ri na xo yila, a ka ha ri na xo chavisa. Loko swi xuviwile timhaka ti herile. Vana va munhu va nga tirhisa hikwaswo ku nga ha ri na khombo e ka vona.

899 Madjimisi wa ka Khosa loko a lovile, mikarhi loko yi fikile swilo swa yena, mikumba, mahembe ni mabanci ni mibedo, swi lo xuviwa. Loko sweswo swi herile, swile leswi swi lo nyikiwa nwana wa yena. Yena loko a swi tekile, swinwana u lo swi xavisa, swinwana a swi tirhisa yena nwini.

900 Maleyana yena u file hi rifuva. Vanhu va chavile ni ku ta nwi lahle. Mpahla ya yena hikwayo va yi hoxile e sirheni ra yena, a famba na yona. Loko muti wu xuviwile, hikwaswo swi lulamisiwile, nsati u lo tshama kona masiku la'ma ringanaka lembe, ma nga masiku ya ku kandziyela misava. Loko masiku walawo ma hundzile u lo rhurha ni vana va yena la'va vafana a ya aka kunwana, e kule ni laha nuna wa yena a nga fela kona.

Xindzimenyana xe 2.

Swiambalo swa mufi a swi rhungiwi.

901 Swiambalo swa mufi, vini va yena a va swi lavi ku swi tirhisa hi ku chava leswaku swi va anakanyisa ni ku va tsundzuxa mufi wa vona. Va swi nyika vanhu vanwana leswaku va hambana na swona vona. Loko va hambene na swona a va ha ri na nnawu e henhla ka swona. Loyi a nga swi amukela wa rhunga loko swi hlakala, na swona loko swi rhungiwile, swi ri ni malapi, swi nge he tiviwi hi munhu leswaku swi tshana swi va swa mani. Kwalaho a swi na nnawu.

902 Vanwana va ri kunene swiambalo swa mufi a swi rhungiwi, hikuva swi ta khomelela, swi tana swa ha va tsundzuxa mufi, kambe

sweswe a hi Xitsonga, swi hlangane ni milawu ya manwana matiko. Nnawu lo'wu nga wa Ntumbuluko e henhla ka mhaka leyi ku hava, ku ni nnawu wa vutoya bya vanhu ntsena loko va chava rifu; na swona a va swi kotl ku hlamusela leswaku rifu va ri ohava yini, ri kwihi. Mukhegula wa ka Malayena loyi a nga tshamisa lembe e marhumbini loko a siyiwile hi nuna wa yena, a a landza nnawu wa ku kandziyela misava; loko a hetile wona, a rhurha a ya kule leswaku a ta ka a nga ha tsundzuki nohumu xa le rhumbini, a nga nuna wa yena ni mitirho leyi a nga yi endla loko a ha hanya. Leswi a va nyikile vanhu swa nwana wa yena, a na swi humile mutini, swi yile kule ni lomu a nga swi vonaka. Swa nuna u celeriwile na swona.

Xindzimanyana xa 3.

Mavele ya mufi la'ma nga nyikiwaka vanwana.

903 Swi kombisiwile kunwana leswaku swilo hikwaswo swa muti swi sala swi ri swa mudyandzhaka loko nwini wa muti, tata wa vona, a lova. Na wona mavele ma kona e xikarhi ka swilo leswo. Kambe loko lembe ri yime swinene, swi vonaka leswaku va muti va nga ka va nga pfumari swakudya, mavele lawa ma nga ha nyikiwa vana va vukati, vakulukumba va muti, va nga vona va tata wa yena la'vatsongo, kumbe vahabani wa kona loko va ri kona; kumbe va hala ka mana wa yena na vona loko va akelene na vona. Unwana ni unwana wa vona u kuma swintsanana-swintsanana. Swi endliwa ntsena leswaku hikwavo va ta swi vona leswaku i vana va le kaya, i vini va muti, va tiviwa. Mhaka le'yikulu ku nkhenziwa makungu. (Hi dya makungu). Loko munhu a ngo vona hi nyama a nga tivanga leswaku homu leyi yi tlhaviwa hikokwalaho ka yini, swi to tshama swi ri karhi swi nwi vilerisa. Kasi loko a kumile makungu ya kona, hambu a nga dyanga ku xurha swilo swa kona u ta va a tsakile ngopfu. U tiva masungulo ya mhaka, xi nga ri xihenhla.

904 Vana va vukati hi vona va rhangaka e mahlweni ku kuma

mavele lawa loko ma ri kona. Hi leswaku vana lava i va muti lowu, kambe va hunile, a va ha dyi nchumu xa wona, kwalaho va fanele ku swi tiva leswaku a ka ha ri na le kaya. Unwana ni unwana u kuma switsanana. Kambe loko mavele ma nga ri kona, ma ri matsanana, ku nga ha nyikiwa hosi ya vona ntsena. Yena u ta vikela vamakwavu, a endla leswi a nga ta vona swi fanerile. A nga endla vuputsu, a va vitana va ta nwa swinwe.

905 Mavele loko ma nga ri kona ma ringana ntsena ku ma hlayisela ku ta pfuna ndyangu ha wona, a ma aviwi, a swi teki nandzu, ka hava.

906 Ku aviwa ka mavele ku khumba vana va xisati ntsena. Ku aviwa ka tihomu ku khumba vana va xinuna hikuva hi vona va ti risaka; na swona handle ka ku risa, nwana wa xinuna u langutile e ka tata wa yena ku nwi lovota ensati. La'va swi kotaka va nyika swifuwo leswi e ka vana va vona, kambe vanwana a va swi koti. Homu loko yi nyikiwa hosi ya yindlu, hi leswaku yi ta andza, yi nwi lavela nsati, hikuva hi kona ku aka muti. Na swona loko rharha wa muni a nga ku a endlile leswi, a nyikile homu e ka hosi ya muti, a va ni matimba ya ku tlhela a nwi lovota, xuma lexo xi to sala xi ri xa muti, hikuva tata wa munhu u bohiwa hi nnawu ku lovota enwana nsati wunwe wo nwi humesa e lawini. Mavele ya vavasati hi leswi va nga vona la'va hlayisaka wona laha tinguleni, ni ku phamela mindyangu. Vavanuna va byeriwa ntsena loko ma herile leswaku va ta ya ma lava kambe hikuva vanhu va fanela ku dya.

5

NDZIMANA YA 35.
TINONI. (Vafelwakazi)

Xindzimanyana xa 1.

Swiyila e nkarhini wa nkosi.

907 Loko wanuna a file ku ni swiyila ni xa nkosi. Munhu loko a

fm

file a ku yimiwi loko byi ri vusiku va ku hi ta swi vona ri xile; va hatlisa xikanwe va ya nwi lavela muti. Loko a na a file nkosi wu sungurile. Hi yona mhaka yo rhanga. Ku ni xiyila kwala. Loko a ha ri e ndlwini, a nga si lahliwa, nsati wa yena kumbe vasati va yena, a va dyi nohumu, na swona a va nwi nohumu. Hi yona mhaka le'yi hatlisisaka vanhu ku hatlisa va lahla.

908 Xiyila lexi a xi tiviwi leswaku xi endleriwa yini. Xiyila lexi i mfihlakalo lo'wukulu. Nhlamuselo ya kona yi tibya ntsena hi la'va nga felwa, a yi byeriwi munhu ntsena. Hi wunwana wa milawu leyi munhu a yi layiwa loko a feriwile. Kambe va kona la'va lulamisaka leswaku munhu a nga karhateki hi tlhelo ra ndlala ni torha. Wo nge swo yila ntsena loko swi nga tibya leswaku u dyile kumbe u nwile mati va nga si lahla.

909 Loko va lahlile, a nga ha nwa mati, a nga ha dya swakudya. Na kambe u ta fanela ku yisiwa e nambyeni. Kona u ta ya layiwa nnawu lowo, lo'wu ngo tiviwa hi vona ntsena la'va nga feriswa. Ha kambe u yisiwa e mahandzeni ya tindlela a ya endliwa minwana mirhi kona.

910 Mhaka ya vumbirhi hi ku xuviwa ka muti. E ndzhaku ka masiku ma nga ri mangani ku fanele ku xuviwa muti, Switirho leswi va nga oela sirha ha swona a swi lo hlengeletwa ndzhawu yinwe, swi langutele siku leri; a swi khumbiwi, a swi tirhisiwi loko swi nga so x xuviwa. Masuku loko n'anga yi fikile, yi ta swi xuva hi mirhi ya swona hi laha yi tivaka ha kona. Yi ta xuva muti hikwawo, yi wu rhandzulula, makhuma ya rifu. Kasi la'va nga cela sirha vona va hiseriwa minwana va kandziwa ha yona. Sweswo va ri swi endleriwa leswaku vanhu lava va nga tshuki va ta khemiwa hi ku pandza ka swirho. Va kandziwa milenge ni mavoko.

911 Nakambe loko ku hundzile masikunyana ku ta fanela ku basisiwa muti. Ku sukela e kufeni ka munhu loyi vavanuna ni vavasati a va

6 cont.

hlangani, hi leswaku vavasati va etlela xiri, na vona vavanuna va etlela xiri. Nnawu lowu wukulu ngopfu; wu fanela ku hlayisiwa swinene, wu nga tluriri, hikuva loyi a nga ta tlula wona u ta va a onhile ngopfu, i noyi, mudlayi. Sik'u vavanuna ni vavasati va nga ta hlanguana swi fanele ku lulamisiwa, swi endliwa hi nnawu.

912 E ndzhaku ka masiku ma nga ri mangani, ku ta lulamisiwa leswaku ku ta basisiwa muti hi siku ro karhi. Muna unwana ni unwana u ta hlamba ndzhaka ni nsati wa yena; loyi a nga kotiki ku kuma muna wa yena kusuhi u ta hlamba ni xigangu xa yena, kumbe loyi va nga ta twanana ku endla swinwe ntirho lowu. Loko ri nga si sikula ndzhakunyana ka Mpimavayeni nuna ni nsati, nuna ni nsati, xigangu, kumbe loyi va nga twanana ku pfunana e ntirhweni lowu, va to chola, chola, va hlanguana, Loko va hetile va to tlhelela e mutini. Va hlambile NDZHAKA, muti wu basile.

913 Ku nga ha va ni vanwana la'va nga ta va va nga ri kona kambe va ri va ndyangu lowu, loko swi endlekise xisweswo, va nga ri kona, va ta va va fularheriwile. Va siveriwa ku vuya laha kaya, lembe ri kondza ri hela. Lembe loko ri herile va nga vuya; kasi loko va vuya lembe ri nga si hela, kasi va fularheriwile, va ta khomiwa hi ndzhaka. Ndzhaka yi fana ni rifuva, loko yi khoma munhu a nga ha hlweri ku fe.

Xindzimanyana xa 2.

Vavasati lava la'va seleke ti ri tinoni rifu ra
muna wa vona a ri va ntshunxanga e xibohweni xa vukati.

914 Sik'u ra nkosi wa munhu loyi loko ri fikile, hi kona ku nga ta voniwa timhaka ta mudyandzhaka, a teka muti wa tata wa yena; na yona milandzu leyi mukhalabye a nga suka a yi ambele, ya humesiwa leswaku yi ta rihiwa; ni leyi vanhu va nga nwi dyela yona leswaku yi ta londziwa. Hikwaswo le'swi karhataka, le'swi

vilerisaka, swi ta fanela ku tengiwa siku leri. Na vona va vafelwakazi lava va ta fanela ku ganga siku leri. Siku leri i siku leri ku ringetiwaka ku lulamisa hikwaswo a swa muti lowu.

7

915 Swa tiviwa leswaku loko munhu a teka wansati a nga titekere yena a le swakwe; wansati u tekiwa hi ndyangu. Hi yona mhaka le'yi vangaka leswaku (Rirhanga va koka ni Nwamuni). Ku tekana mindyangu; kwalaho-ke rifu ra nuna a ri onhi vukati (Ku fa munhu, xuma a xi fi). Loko wamuna a file, wansati loyi u fanela ku sala a tekiwa hi unwana wa laha ndyangu; a nga ha ganga va makwava wa nuna wa yena; kumbe loko a ha ri wuntswha ngopfu a nga ha ganga nwana wa nuna wa yena loyi a nwi tsakelaka. (Nsati wa ndzhaka va teka a ha hanyelwa).

916 U fanela ku ganga leswaku a ta ya e mahlweni ku vuyisa tihomu le'ti nga nwi lovola, hikuva hi yona mhaka le'yikulu leyi a teke laha vukatini hikokwalaho ka yona; ku veleka tinhloko. Loko a hetile e ndzeni a nga ha sindzisiwi ku ganga, a nga ha titshamela ni vana va yena, kambe wa ha ri e mfunwini wa laha vukatini.

917 Loyi a nga ta ganga yena u ta fanela ku nwi hlayisela timfanelo hikwato le'ti nga ta nuna wa munhu. U fanele ku nwi hlayisa, a nwi akela yindlu loko yi laveka; a nwi akela madulu, switlati hi mikarhi ya swona. Loko a swi kota ku nwi rimela, swi sasekile ngopfu. A nwi xavela ni swo k'ambala ni ku funengela.

Xindzimananya xa 3.

Ku lulamisiwa ka Vahlayisani.

918 Swi kombiwile leswaku loko wansati a kurile, a velekele swihlangi, a hetile e ndzeni, a nga ha karhatiwi leswaku a ganga, hikuva u hetile ntirho wa yena lowu a nga tela wona laha vukatini; kasi loko a nga si heta e ndzeni, a ha ri wuntswha, a ha ri ni matimba ya ku veleka, a nga tshikiwi ntsena, u fanekele ku ganga, a veleka vana hikuva va laveka.

919 Handle ka ku ganga hi yexe wansati a nga hlawuleriwa nuna loyi va le vukatini va lavaka leswaku a va yena loyi a nga nwi kumisaka vana. Na yena loyi wansati loko a nga nwi twisisi munhu loyi va nwi kombaka yena a nga ha ala, a swi teki nandzu. Kwalaho a nga ha tilangela kwala xikarhi ka va le vukatini. Nkarhi wunwana va ta nwi langela loyi va nga ta ka va nga hanyisani, kasi yena ku ni loyi a na a ri karhi a twanana na yena ni loko nuna wa yena a ha hanya.

920 Nwa-Bukuta, nkat'a sirha Madala Rhangane, loko a loveriwiw hi nuna wa yena, vakulukumba va lo vulavula va twanana leswaku va nwi komba ku ya hlayisiwa hi George Vutsulu. A nga swi kotanga ku ala, va hlayisanile.

921 Nwa-Xikhadji nkat'a sirha Zindhuna Nhlayisi Vutsulu loko a feriwile hi nuna wa yena, u lo ganga hosi ya nuna wa yena a titshamela kwalaha mutini wa nuna wa yena. Loko tindlu ti wa, Mathalaza loyi a va sala va hlayisana a a nwi akela tona, a ri karhi a nwi hlayisa hi matlhelo hikwavo e matshanweni ya nuna wa yena.

922 Nwa-Marikhele loko nuna wa yena a file, a nga ha lavanga ku tekiwa. Loko nuna wa yena a lova a va ri ni swihlangi swa mune, a ku a ndza ha lavi swihlangi swo nyikiwa hi nuna wunwana, ndzi to titshamela kwala vukatini ndzi kurisa vana va nuna wa mina. Kunene a tshamisa kona a ri karhi a kurisa vana va nuna wa yena. Loko na yena a landza nuna wa yena vana lava ana a va kurile. Va sale va hlayisiwa hi makwavu wa nuna wa yena; a hlayisa vana va hosi ya yena.

923 Loko ku lulamisiwa ta muti wa Mucezi e ndzhaku ka ku lova ka yena, vasati va yena la'vatsongo hikwavo va lo ganga Muxothi, ndzisana ya yena; kunene a sala a va hlayisa hikwavo. Muxothi a a ri ni makwavu loyi a a ta va teka na yena, kambe a va nwi

tsakelanga, va tsakele ku hlayi-hlayisana na Muxothi hikwavo;
sweswo a swi vilerisanga munhu e ka la'va laha ndyangu.

924 E ndzhaku ka ku lova ka Dumisa nsati wa yena a nga swi
kotanga ku tlhelela a ka rikwavo hikuva tihomu a ti nwi bohile.
Hosi ya nuna wa yena a a ri kona yena Maxila, hi yena a nga sala
a nwi hlayisa. A a ri na tona tindzisana Dumisa, lava a va ha ri
vantswaha swinene, kasi Maxila hosi ya yena a a ri wa masiku,
9 hambi swi ri tano u gangile yena. A sala a kuma na yena swihlangi,
a pfuxela makwavu mufi emuti.

925 E ka ka Nkumbe nuna wa ka Nkuna, nuna wa ka Nkuna Muhehi u
lo na ta lova a siya nsati wa yena, a nga ha swi kotanga ku va a
nga ganga hikuva a a kurile, a hetile vundzeni. Vini va xuma a
va vanga na ku vulavula hikuva xuma xa vona u xi tirherile a a ri
ni vana va xinuna ni va xisati, la'va nga swi kota ku sala va nwi
hlayisa loko nuna wa yena a lovile.

926 Timhaka loko ti ta ta vuriwa leswaku vamhu va ti twa va ti
tiva, hi leswaku ti vulavuriwile hi vandyangu, va ti gimeta laha
va nga vona leswaku hi swona loko ti ri kona. Vamakwavu va mufi
Xidzi, hi vona va nga ni matimba ni mfanelo le'yikulu ku tlula
hikwavo la'vanwana, loko unwana wa vona a nga ku wa va teka
hikwavo, u ta va a tsemile timhaka. Na swona loko a nga langa
wunwe e xikarhi ka vona, ku ta sala ku vulavuriwa ta la'vanwana
ntsena; masuku na vona loko va ta va va gangile, va gangiwile,
mhaka yi ta va yi fikile e makumu.

927 Oriele wa ka Nkuna u file a siya nsati a ri wunwe; a a ri
ni swihlangi le'swi hlayeke, swa xinuna ni swa xisati. Nsati wa
yena u lo undla (wundla, kurisa) swihlangi swa yena a ri kwala
vukatini. A ku vanga na swivulavula, hikuva a a velekele vana,
na swona ku lova ka nuna wa yena a ku endlanga leswaku yena a
lava ku suka e vukatini. U swi tivile leswaku u fanele ku kurisa

vana va nuna wa yena, a ri kwala mutini wa nuna wa yena.

928 Xivuriso xa vakhale xi ri: Nsati wa ndzhaka va teka a ha hanyelwa. Loko ku ve ni vamakwavu va mufi vambirhi la'va nga pimisa leswaku va nwi rhandza nsati loyi, na yena u to ganga loyi a nga ta vona leswaku i munhu ku tlula loyi unwana. Loko loyi unwana a vilela, u to vilela ntsena a ri karhi a swi vona leswaku makwavu wa nwi tlula hi ku va munhu, kwalaho ku vilela ka yena ku nge pfuni mohumu hikuva u tshikile nkarhi wo tikomba leswaku a nga nwi hlayisa loko nuna wa yena a ha hanya.

10 929 Na swona nakambe xivuriso xi tlhela xi ku: Ku tswha le'ti vandzamaneka. Vamakwavu va munhu va fanele ku va vatlhandlamani; loko swi nga ri tano, ku tekiwa wa yindlu yinwana, ku hlangana ku fanele ku va kona e ka tindlu le'timbirhi hi tlhelo ra xuma le'xi nga aka muti lowu.

930 Vana va wansati loko va pfumaleka, la'va landzelaka, lava swi nga va fanelaka i vana va hlantswa, hikuva va ha ri vana va munhu, va huma e ka munhu wunwe, i vanhu vanwe. Xuma xa tiyindlu leti xa tirhisana; va nga xi tirhisa hala, va tlhela va siva va ri vona hi ku twanana ka vona e ku vulavuleni, ni le ku endleni. Loko vavasati va tekiwile kule na kule, hambi va hlangana laha ka nuna wa vona, loko timhaka ti ta e xumeni, ku loyotana, vanwana vavasati a va yi pfumeri mhaka yoleyo, va yi tiva ku karhata ka yona; masuku va rhandza ku yi vika. Kasi loko va huma ndzhawu yinwe vasati lava, a swi karhati, va tiva timfanelo ta vona.

931 Mikarhi minwana ka humiwa ku ya tekiwa va le tlhelo swinene; swi ta va swi kombile leswaku laha x kusuhi a ku kumekanga munhu loyi a nga vaka yena muhlayisi. Vanhu lava va hlayisana, kambe mhaka le'yikulu va yisa e mahlweni ku andzisa vana va nuna loyi a nga fa.

K24/11

Xindzimanyana xa 4.

Nwana a nga teka vasati la'vatsongo va tata wa yena.

932 Wanuna loyi a nga teka tshengwe loko a fa, vana va yena va nga sala va teka vasati la'vatsongo va tata wa vona; kunene loko hosi ya muti, yena mudyandzhaka loko a ku wa va teka, hambi wunwe kumbe vambirhi, a ku na loyi a nga ta kaneta hikuva i swa yena. Na swona loko a nga teki, loko ndsisana ya yena a ku yena wa teka, na yena swa nwi fanela ku teka loko ku landzurile hosi ya kona.

933 Mana wa vana loko a ri ni vingi va yena laha mutini, va ri karhi va veleka swihlangi, swa yila, swa nyenyetsa loko na yena mana wa kona a teka nyimba, a veleka ni vana va yena.

934 Mhaka leyi ya mukhegula ku veleka ni vana va yena yi na kambirhi.

11 934 Mhaka leyi ya mukhegula ku veleka ni vana va yena yi na kambirhi. Mukhegula loko a veleka ni vana va yena la'vo veleka hi yena, swa yila, swi ni makhombo e ndzeni ka swona. (1) Loko a ri nwana wa xisati loyi a velekiweke hi yena, loko a kuma xihlangi, na yena mana wa muni, a nga yena mukhegula, a kuma xihlangi; loko va akile swinwe, swi fanele ku alaheriwa. Va fanele ku humela e mahandzeni ya tindlela va ya banana hi madzovo lawa va bebulaka vana ha wona. Mukhegula u veleka va xivongo xa nuna, kasi nwana u ta veleka va xivongo xa la'va nga nwi teka. Ku banana loku, hi leswaku va alaherile, a ku nga ha vi ni ku karhata ka nohumu. (2) Loko mukhegula a veleka ni nwana wa yena wa xinuna, swona swi vela swi yila ngopfu. Leswi nwana a nga kula, a yisaka e mahlweni rixaka ra tata wa yena, mukhegula u fanele ku tshika ku veleka. Nwana u kwala mutini wa tata wa yena, mukhegula a nga ka a nga veleki na yena nwingi wa yena. Swona a swi na murhi, a swi alaheriwi. Loko va nga swi endla leswaku va veleka ha vambirhi, va wunwana va ta fa, ku ta sala va wunwana.

Lavaya va (1) loko va nga akanga swinwe, loko unwana a endzela unwana, loyi a nga laha mutini u fanele ku huma a nwi hlanganisa a ha ri hwale handle ka muti, va hundlana hi wona madzovo, masuku va tlhelela e mutini.

935 Mugebisa u file a siya vavasati va mune. Loyi wunwana a a velekiweke ku ringana, a herile vundzeni bya yena. Fikizolo nwana wa yena lo'nkulu a teka vambirhi, a sala a va hlayisa. Ndzisana ya Fikizolo na yena a teka wunwe, a sala a nwi hlayisa.

936 Mafemana na yena loko a fa u siyile wansati wunwe. Leswi yena a a ri hava vamakwavu lava a a tlhandlamana na vona, la'va tekaka noni ya yena, nsati loyi wa yena u nyikiwile nwana wa makwavu wa tata wa yena loyi a a ri hava ndyangu. Yoloye a sala a nwi hlayisa.

Xindzimanyana xa 5.

Noni yi nga nyikiwa va le tlhelo.

12 937 Noni a yi fanelanga ku nyikiwa va le tlhelo handle ka loko a ri loyi nuna wa yena a feke hi vuvabyi le'byo biha (ngati le'yikulu nhlokonho). Wa tekiwa hi wa le tlhelo. Leswi loyi wanuna a nga fa hi vuvabyi lebyi, ~~nga~~ nuna loyi a tekaka yena u fanele ku ka a nga ri wa rixaka, a nga ri wa ngati ya yena, hikuva loko a nga va makwavu wa nuna loyi a feke, kumbe wa ngati ya yena, vuvabyi lebyi byi ta nwi tlulela, byi ta nwi dlaya; a byi dlayi wumbe, kambe byi dlaya wa rixaka.

938 Vanhu la'va laviwaka leswaku va ta hanya ni wansati loyi a hi leswaku va vengiwa ni ku naveleriwa rifu, swa tiviwa ni ku va swi tiyile leswaku munhu ntsena a nga ka a nga tluleriwi ni ku khomiwa hi vuvabyi lebyi. Mhaka leyi yi tikomba hi leswi laha a nga ta rhumiwa ku ganga kona nsati loyi, hi lomu vanhu lava va ~~swananaka~~, ni ku tivana rihanyo, yi nga yona mhaka le'yi langutisiwaka ngopfu e ku akeni ka miti. Kumbe kambe va nga ho vulavula vakulukumba lava, va nwi kombela munhu wa kona masuku loko va twananile, va byela loyi wansati leswaku u ta hlayisana na mani, va vula vito ra wanuna.

939 A swi andzanga leswaku wansati a ala, hikuva wa swi tiva leswaku a vo nwi cukumeta, kambe va ha lava evana e ka yena; na swona khombo ra nuna wa yena a ri swi koti ku tlulela wa xiri. Na swona va lo langa munhu loyi e xikarhi ka la'votala, hi ku pima leswaku va ta tshamisa hi ku rhula, ni ku pfunana swinene.

940 Nuna wa Nwa-Mafarane, loyi a a tekiwile e ka ka Khosa, u dlayiwile hi vuvabyi bya nhlokonho. Byi nwi khomile ana a ri ni nuti. Kunene byi hatlisa ku nwi hundzisa. Va ka Khosa va nwi lavela wanuna wa ka Ngoveni leswaku a nwi kumisa evana. Nuna loyi a nkhensa, na yena loyi wansati a fika a swi twisisa; masuku va hanya swinwe, va kuma swihlangi swinwe, swi ri swihlangi swa ka Khosa.

Xindimanyana xa 6.

Wanuna a nga gangiwa kambe a ala.

941. Loko wansati a kariha le'ro ka a nga anakanyi, a ri ndzilo, nakambe loko kumbe va ku i NOYI, vavanuna va nwi ohava; hikokwalaho loko a weriwile hi khombo, hambu o gang, la'va la'va chavaka ku karhateka a va tali ku pfumela, hakanyingi va ala, munhu a ku: Ndzi ta endla yini hi noyi, a nga ta ndzi
13 dlaya; kumbe loko ri ri ritswha a ku: Ndzi fela yini, ndzi ta hisiwa hi swilo, a ndzi swi rhandzi.

942 Nwa-Homu a a tekiwile hi va ka Nkhwaxu. A fika a tata nuti wa nyna wa yena hi swihlangi, kambe a a chaviwa ngopfu va ku wa lowa. E ndzhaku nuna wa yena a lova. Loko va ku a ganga, a nga swi kotanga ku kuma wo sala a hlaysana na yena, hkwabo va va rito rinwe ra ku chava ku dlayiwa. Kunene a sala a ri tano a nga ha tekiwi hi munhu a kondza a khagula, a fa, a ho va swakwe.

Xindzimanyana xa 7.

Wansati a ala ku ganga.

943 Vanwana vavasati a va swi lavi ku tekiwa kambirhi; loko a felwa hi nuna wa yena wo lava ku titshamisela, a nga ha veleki swihlangi. Loko a ri na swona le'swi nga siyiwa hi nuna wa yena, kumbe swi rimune kumbe ntlhanu, a nga ho titshamela. Loko a nga ku: Leswi nuna wa mina a nga lova ndzi to titshamela, a ndzi lavi ku veleka vana va vanhu vambirhi mina ndzi ri wunwe. Loko a ri kwala nutini a nga ka a nga karhatiwi hi munhu, na vona va ka rikwavu a va na nandzu; nadsu wu nga humelela ntsena loko a ku yena u suka e vukatini.

944 Nwa-Xihlotana nkat'a Nyambe wa ka Nkhavelana a a tekiwile e tshengweni. A va ri mune wa vavasati, A a ri yena lo'nkulu, la'va nwana a va ta e ndzhaku ka yena. Yena a a ri ni vafana varharhu ni vanhwanyana vambirhi. Loko va byeriwile ku ganga,

la'vanwana va swi kotile ku ganga vavanuna hikuva a va ri kona;
Yena a kaneta, a ku: Mina vana lava ndzi nga na vona va ta
ndzi hlayisa, hi vona vanuna va mina, a ndza ha lavi ku tekiwa.
Loko ~~ku tekiwa~~ Xikwembu xi ri kona ndzi to hanyisa xisweswi.

Xindzimananyana xa 8.

Vasati va tinoni la'vatsongo a va swi koti ku ala ku ganga.

14 945 Hambi leswi endlekaka ku ala ku ganga e ka wansati loyi
a nga ni vana va mune kumbe ntlhanu, a swi pfumeleleki e ka
loyi a ngo va na nwana wunwe kumbe vambirhi; hambu va ri
varharhu wansati wa ha boheka ku veleka nuna evana. Loko
nuna wa yena a file u fanela ku tekiwa hi makwavu wa nuna a
veleka swihlangi, hikuva xuma a xi fanelanga ku lovisiwa hi
ku tshamisa a ha ri ni matimba ya ku va a nga ha tamela
swihlangi. Hikokwalaho hambu wa swi rhandza, hambu a nga swi
rhandzi, mhaka ya yena hi ku veleka swihlangi, loko a tekiwa
a a tekeriwa swona.

946 Wansati loyi a alaka ku ganga u vangela varikwavu milandzu.
Loko a nga pfumeri, a alela makumu, mhaka yi yisiwa e ka
rikwavu. Hi vona va nga dya xuma va ku nwana wa vona u ta xi
riha hi ku veleka evana; masuku loko a ala ku veleka vana,
va rikwavu va fanela ku tlherisa xuma xa vanhu, a tlhela a
tekeriwa evana, hikuva hi maendielele lawa u ta va a dlaya vukati.

947 Chakaza a a tekiwile a ka ka Nwa-Thyakeni hi Muxiyi. Loko
va ha ri ni swihlangi swimbirhi Muxiyi a fa. Loko ku hetiwile
timhaka ta nkosi Chakaza a komberiwa ku ganga. Ndzisana ya
Muxiyi a ku wa nwi teka, kambe a nga swi twisisanga, a ala.
Na swona a nga rhandzanga ku ganga munhu. Va le vukatini va
nwi phikelela ku aka muti wa vona kambe swi nga pfuni nchumu.
A tshamisa kwala vukatini a ri karhi a wundla vana va yena
kona. Va le vukatini va miyela hikuva a a nga karhati, a a

ri karhi a endla timfanelo ta yena ta laha mutini. Loko ku hundzile malembe la'ma nga vaka ntlhanu, hi loko a xurha yimba hi Mafenama, loyi loko va vulavula timhaka a a ha ri ntsanana ku va a nga teka. Mafemana a a ri ndzisana ya loyi a va ku nwi teka, loyi Chakaze a a nga nwi twisisi. Loko a vutisiwa leswaku khuri u ri nyikiwile hi mani, a komba yena Mafenama. Va vutisa leswaku hikokwalaho ka yini a nga ganganga loyi a a fanerile ku nwi teka a nga hosi ya Mafenama; yena a hlamula a ku: Ndzi rhandza Mafemana, a ndzi swi koti ku sindzisiwa wanuna ~~rix~~ ndxi nga nwi rhandzi. Loyi ndzi nga tilangela yena wa ha ri makwavu wa nuna wa mina. A va ha yanga mahlweni ni timhaka. Wansati u avanyisile hi yexe, u gangile, u karhi ku veleka swihlangi, ku nga kona ku tlherisa xuma xa vanhu lexi a nga lovorwa ha xona.

- 15 948 Wansati loyi a nga kandza vukati, masuku a feriwa hi nuna wa yena loko a nga ala ku tekiwa hi unwana wa vandyangu wa nuna wa yena loyi a loveke, masuku a suka a tifambela, hambi u tlhelela e kaya kumbe ku tsutsuma ni vanwana vavanuna, XUMA (ntsengo) xi fanela ku laveka. Vakonwana va fanele ku xi tlherisa hikuva nwana wa vona a nga ha lavi loko va xi dya. Ku tlhelela ka yena e kaya swi vula leswaku va ka vona va fanele ku hlanta xuma lexi va nga xi dya; na swona ku tsutsuma ni wunwana wanuna swi vula leswaku hi yena nuna lo'wuntswa loyi, loyi a fanelaka ku lovola leswaku xuma lexi xi ta tlheriseriwa lavaya ku nga dyiwa xuma xa vona. Loko wansati a endla sweswo wo vangela vaka vona swivulavula.

949 Jikiza wa ka Muhlarhi loko a fa u siyile nsati ni swihlangi. A nga swi lavanga ku tekiwa hi makwavu wa Jikiza loyi wansati. Loko va ringeta ku nwi sindzisa a suka a tsutsuma ni wunwana wanuna, a nga ri xaka ra Jikiza, na swona a nga ri wa ka Muhlarhi. Va ka Muhlarhi va landza nsati wa vona, va nga yi

va ya nwi kuma, va lava xuma xa vona. Mhaka yi ya e hubyeni, a laviwa loyi wansati a ya kumiwa. A vuya e vukatini, a xwa masikwanyana, a tlhela a balekela e ka loyi a nga tsutsumela e ka yena. Huvo yi vona leswaku a swi pfuni, swi ta karhata. Xuma xi laviwa ka loyi wanuna; a humesa, kambe a nga humesi hikwawo ntsengo. A tekeriwa ni vana loyi wansati, kambe unwana lo'nkulu wanhwanyana a baleka ni vavanuna. A ti si hela, ta ha ri e hubyeni ni namuntlha.

950 Masiku lawa timhaka le'to tano ta karhata lomu tihubyeni, hikuva nkarhi wunwana loko va baleka a va yimi kusuhi; vanwana va kumiwa hule ngopfu. Va fika e Rhodesia, ni le Nyasaland, ni le Basutoland. Mali yo ya fika kwalomo yi hunguta ntsengo swinene. Vanwana va ha landziwile e Rhodesia, kambe loko a fika laha kaya a nga xwi, a tlhela a tifambela.

16 951 Nwa-Ridonga wa ka Mukhawana u fele hi nuna. Loko vamakwavu wa nuna va ku va nwi teka a ala, a famba ni Munyanza. Va balekela e Nyasaland, wa ha ri lomo ni sweswi. U kandzile vukati, hi le kaya. Haleno Ridong va sala va nwi karhata va ka Maxele, va lava xuma xa vona. A Kunene Ridonga a va tirhela, a va kutsulela xuma xa vona xi kondza xi hela.

952 Vanwana vavasati va tsandzeka ku twanana ni nkarhi lo'wu vekiwaka wa ku lulamisa swa muti. Va wu kuma wu komile. He leswaku loko va ha tshukisiwile ngopfu hi rifu, m'ehleketo yi nga si tshamiseka, va vakeriwa mhaka le'yo nonohwa leyi. Vanwana ku vuriwa leswaku va ala ku ganga, kumbe ku tekiwa, kasi a swi tano, ka ha ri ku tshuka, m'ehleketo a yi si tshamiseka. Mhaka leyi yi tikomba hi loyi a ngo na ala va nwi tshika, u titshamela kwala mutini, a tirha mitirho ya yena tani hi masiku, a tikgrisela vana va yena, a nga ri na mhaka ni vavanuna. Loko ku hundzile nkarhi, a sungula ku tlhelela e xiyinweni xa yena, a sungula ku tiva leswaku ku ni vavanuna; nkarhi wolowo loko a komberiwa ha wona ku langa wanuna a nga hlweri ku vula leswaku u lava mani.

953 Na yena nwa-Bvuma nkat'a Huhlwana wa ka Tshuketana u lo na feriswa hi nuna a nga pfumeri leswi a va vula swona; kasi e ndzhaku ka nkarhi u swi kotile ku tekiwa hi wunwana loyi a nga nwi rhandza yena nwini, na yena a ri wa kwala vukatini, unwana wa volavo ana va fanerile ku nwi teka.

Xindzimaryana xa 9.

Noni (muferiswa) yi nga ha pfumeleriswa ku ya wisa ni ku phyuphya e ka rikwava yi ta vuya e ndzhaku ka nkarhinyana.

954 Mavumana wa ka Mashele a humeleriswa hi khombo, a lova a siya nsati wa yena lo'wuntswha wa ntivulana. Makwavu wa mufi a a akile kule ni makwavu, swi nga endleki leswaku va swi kota ku endzelana ha kanyingi. Loko va ta ta fika, ku lulamisiwa timhaka, nuna loyi, ndzisana ya nuna wa yena loyi a feke, a ku wa nwi teka. Wansati a ala a ku: Ndzi tshiketeni ndza nga phyuphya, ndzi wisa, ndzi ta vuya ndzi swi vona leswi mi swi vulaka, na mina ndza swi tiva. Loko ku ri sweswi a ndzi si swi vona leswi ndzi fanelaka ku swi endla. Na swona a ndzi nga swi koti ku ya kule ka ha ri namuntlha. Va le vukatini va vilela leswaku leswi a nga pfumeriki ku famba na Daniel ndzisana ya makwavu, u ta va a tsundzuka ku baleka ni vanwana vavanuna Yena a kaneta a ku: Mina ndzi lava ntsena ku tshikiwa ndzi wisa hi ta rifu ra nuna wa mina ta ha ndzi tikelaka, mbilu ya mina a yi si kuma ku rhila. Kunene va ~~ix~~ twanana, hikuva vanwana a va ri karhi va ku: Wa vurisa, a nga ka a nga sindzisiwi mbilu ya yena ya ha tele, ya ha vavisekile. Kutaku loko kunene a phyuphyile, hi kona ku nga tata lulamisiwa leti. Masuku Daniel a tlhelela e kaya ka yena.

955 Kunene wansati a sala a titshamele lembe hikwaro a ri karhi a endla mitirho ya yena. Lembe loko ri herile Daniel a tlhela a vuya, a ta ta nwi teka va famba swinwe a ya nwi hlayisa.

Xindzimanyana xa 10.

Noni kumbe tinoni le'ti tsutsumaka ni vanwana Vavanuna.

956 Nkarhi lowu munhu a ha rilaka nuna wa yena swa humelela leswaku yena kambe a baleka ni unwana wanuna. Manguva lawa swi andzile ngopfu. Timhaka loko ti famba hi ndlela leyi, valovori va to ya e ka tata wa loyi wansati va ya lava xuma xa vona. Loko nuna a nwi siyele evana u ta tekeriwa vona. Loko xama xi nga kutsuriwanga, vana lava a nga ta va veleka kwalomo a nga tilangela kona, va ha ri vana va xuma le'xi nga siki humaka. Va nga ya tekiwa nkarhi wunwana ni wunwana loko va nwi tiva laha a nga kona. Kambe loko loyi wanuna a nga tsutsumela e ka yena a swi kota ku kutsulela vini va xuma, vana lava a nga ta va veleka va ta va va ri vana va yena, hikuva u hemesile xuma. Vana i xuma; loko ku ri hava xuma, vana ku hava.

957 Makhawukana a a tekiwile e ka ka Nkhwaxu; nuna wa yena a lova. A sala a tshamile nkarhi wo lehanyana. Va te va nga si lulamisa timhaka va le vukatini, a famba na nuna wunwana wa ka Khumalo. Leswi lava a va fanele ku nwi teka a va ri e xilungwini (e ku verengeni) va ka Nkhwaxu va lo swi languta hi mahlo, yena a ri karhi a veleka vana ni nuna wa ka Khumalo. Ku hundza mikarhi nuna wa ka Khumalo a ri karhi a nwi veleka vana ni ku va wundla. E ndzaku ka malembe la'ma nga tlulaka khume, ku ta fika nuna wa ka Nkhwaxu loyi a nga dyaka ndzhaka leyi; a ya vika timhaka e ka hosi, ti vulavuriwa; masuku va teka vana ni mana wa vona va nyika nuna loyi, nuna wa ka Khumalo a sala laha loyi wansati a nga nwi kuma kona. Hi leswaku a sala e rivaleni, a nga ri na nsati, a nga ri na nwana.

958 Loko nuna wa ka Khumalo a a lo ba xuma a lovolela va ka Nkhwaxu, loyi wansati a a ta va a ri wa yena, kutani xuma lexi a nga xi humesa a xi ta va xi velekelela yena nwini vana lava.

Xindzumanyana xa 11.

A swi laveka leswaku muti wa mufi wu hangalaka. Loko mufi a
va hlengela vasati lava ku navela ka yena a ku ri
leswaku wu va muti wunwe.

959 Ku fa ka wanuna wa muti, a nga yena nhloko ya wona, a swi
va vuli ku hela ni ku hangalaka ka wona. Vakulukumba la'va
nga sala va muti, va nga vamakwavu va mufi, va ringeta ku
tiyisa vavasati lava leswaku va tshamisa hi ku rhula, va nga
heli timbilu, va hlayisa vana va mufi va ri kwala mutini wa
yena; hikuva loko va hangalaka, va hangalasa muti wa yena,
kutani sweswo a hi swona leswi nwini a a lava swona. U va
hlengelletile hikuva a a rhandza ku aka muti, wu kula.

960 Hambi loko va ta ganga a va nga susiwi laha mutini lowu.
Loko va nga ri mutini wunwe vamakwavu va mufi laha a nga fela
kona, la'va gangaka vasati lava a va va teki va famba na vona,
ku ta ntsena vanuna lava va ta ta endla timfanelo ta vona kwala
mutini wa mufi, va ku loko va hetile va tlhelela e makaya ka vona.
Loko va gangiwile va ri vavanuna vambirhi, va nga ha siyerisana
ku ya xuxa ni ku ya e tlela kona. Loko ku ri ni mitirho le'yi
fanelaka ku tirhiwa lani hi switlate e mikarhini ya swona,
va nga ta va ta ta khomisana, va swi heta leswaku vasati lava
va kuma swo chela mavele kona hi nkarhi; na kona ku aka tindlu
va nga swi endla hi ku pfunetana. Loko swi laveka leswaku muti
19 wu tshinetiwa kunwana ku ta sala ku rimiwa rhumbi na swona
va swi kota ku swi endla, hi wona ntirho wa vona.

961 Mahlathi wa ka Nkuna a a tekile nsati wa ka Maxele. A fa a
siya nsati a ha ri wuntswa, ni vana va yena. Loko ku
lulamisiwa ta mindyangu hi loko wansati loyi a nyikiwa Makhahlele
leswaku a tekiwa hi yena. Kunene Makhahlele a nwi teka a
tshamisana na yena. Loko ku hundzile mikarhi na yena Makhahlele
a lova. Matshanweni ya leswaku va tlhela va hlengelatana ku
vulavula loyi a nga ta nwi teka, va lo swi tshika hi ku chava

hikuva sweswi ku file nuna wa 'vumbirhi. Va rhurha laha mutini, va aka hi le tlhelo; kambe yindlu ya noni leyi a yi akiwanga e mutini lo'wuntswa, va nwi siya e rhumbini. Hambi swi ri tano mukhalabye a lerisa ndzisa ya yena leswaku u fanele ku ya hamba a xuxa na yena leswaku a nga ta chava vuvuiku. Kunene nuna loyi a hamba a ya nwi xuxisa, va tekana, va kuma swinwe swihlangi. A nga nwi tekanga a tshamisa na yena e mutini wa yena, o ya tsena ku ya ntsena ku ya nwi endlela mitirho le'yi fanelaka leswaku a nga endleriwa yona na kona ku nwi nyika swihlangi. Va hanya swinwe nkarhi lo'wo leha, va kuma swihlangi le'swi fikaka e ka ntlhanu. Nasuku loyi wansati a heta vundzeni bya yena, a nga ha kumi swihlangi.

Xindzimananyana xa 12.

Noni loko yi ri hava vakatikulobye a yi tshamisi yi ri yoxe, yi fanele ku ya e ka loyi a nga ta hlayisana ya yona e mutini wa yena.

962 Loko wanuna a siya nsati a ri wunwe e ku feni ka yena, nsati loyi u fanele ku tekiwa hi wanuna loyi a nga ta nwi hlayisa a ya na yena e mutini wa yena, a ya hanya na yena, kona. Ku sala a ri swakwe e mutini wa nuna wa yena loyi a nga lova, a swi sasekanga, swi nga nwi tikela, swi nga swi kurisela nhlomulo. Nuna loyi u susa noni leyi laha mutini wa nuna wa yena hikuva wa ha ri wa rikwavu. Wa ha ri wa yindlu ya nuna wa yena.

963 Laha nuna wa yena a nga fa hi vuvabyi le'byi tlulelaka rixaka ntsena a va a nyikiwa munhu wa le handle leswaku a va velekelala vana, nsati loyi u fanele ku sala kwala mutini wa yena; ku ta ku loyi wanuna hi yena a nga ta hamba a ya kona le mutini wa loyi wa noni ku ya nwi endlela le'swi fanelaka leswaku a endleriwa swona. Leswi swi endliwa hi leswaku a

20 conf. hi wa rixaka ra nuna. Loko a nga nwi teka a ya na yena e mutini wa yena, u ta va a ri e MFUN'ENI (mfumo) wa yena; kasi e mhakeni leyi muti wu fumiwa hi loyi wansati, nuna loyi u lo teka mitirho leyi a nga komberiwa leswaku a va tirhela yona. Nuna loyi, a nga lo komberiwa a nga swi koti ku rhurha loyi wansati; kasi nuna luya wo ganga kumbe ku nyikiwa nsati loyi hikuva a ri makwavu wa nuna, yena wa swi kota ku nwi rhurha hikuva wa ha ri nuna wa yena loyi a salaka a pfluxela nuna loyi a nga lewa muti.

964 loko a fa u siyile wansati wunwe. Yena u fa a ri tani a nga ha ri ni ~~kw~~ makwavu wa xinuna loke va nga ri va xisati ntsena. Vana va yena vona a va ri ntlhanu na vambirhi, va xinuna. Vanwana vasati va.... a va lovile loke yena a ha hanya. Nsati loyi loke swi ta e ku gangeni, a ganga nwana lo' nkulu wa+ Yena a nwi hlayisa a ri kwalaha mutini wa vona. Loyi wa nwana wa nuna wa yena, yena a a sukile laha mutini, a ya tshamisa laha tata wa yena a nga nwi veka kona loke a ha hanya. A a hamba a ta kunene laha mutini wa tata wa yena; nsati loyi wa tata wa yena a a nwi lulamisela hikwaswo hi wona masiku lawa a yaka ha wona le mutini.

Xindzimananyana xa 13.

Vana hikwavo va noni (mufelwakazi) i va mufi.

965 Vana hikwavo va nsati loyi, lava a nga va kuma ni nuna wa yena loke a ha hanya, hambi lava a nga va kuma ni nuna loyi a nyikiwaka yena e ndzhaku ka ku fa ka nuna wa yena, kumbe lava a nga tshukaka a va kumile ni swigangu, hikwavo lava i vana va nuna wa yena, mufi, a nga yena nwini wa xuma.

966 Thomas wa ka Khumalo, kute loko tata wa yena a file, a sala a teka nsati wa tata wa yena loyi a a ha ri ntsanana loko tata wa yena a lova, a sala a veleka na yena vana la'va nga fikaka e ka ntlhanu. Vana lava hikwavo va hlayiwa e xikarhi ka vana va tata wa yena, a hi vana va yena muveleki, kambe i vamakwavu, hambi va velekiwile hi yena.

- 21 967 loko a fa u siyile nsati loyi a a ha ri ntivulana. Loko va lava vamakwavu la'va nga salaka va nwi velekelaka vana ku kumeka leswaku a va kona. Hi loko va ka vona va lava munhu e xikarhi ka vona loyi a nga nwi velekelaka vana. Va kuma nuna loyi a a tekile hosi ya nsati loyi, loyi a nga lova, va ku ka yena: Hi hlayisele munhu loyi. Wansati a swi tsakela hikuva a a tekiwa hi namu wa yena, nuna wa hosi ya yena. Va tekana, va kuma swihlangi kunwe. Swihlangi leswi a hi swa yena nuna loyi, i swihlangi swa mufi, yena wo hlayisa. Vana va lo'wo rhanga kunwe ni va yena kihwavo i vana va mufi a nga yena a nga ba xuma ku ya lovola loyi wansati.

Xindzimanyana xa 14.

Noni yi le hansi ka Mfumo wa loyi va khomaneke (loyi a nwi hlayisaka).

968 Munhu loyi a velekelaka makwavu kumbe tata wa yena, u veleka ngati ya yena, timhaka hikwato ti voniwa hi yena ta muti lowu. Loko ku ri ni le'ti nwi hlulaka, u ti byela ~~xakx~~ vakulukumba va ka vona va nwi pfuna, kasi loko a ri wa le tlhelo, swilo hikwaswo swi sumiwa e ka vini va nsati, va nga va ka nuna wa yena loyi a nga nwi siya.

969 Wansati wa noni loyi a tekiweke u le hansi ka mfumo wa nuna wa yena loyi a nwi tshivelaka ndzilo. Hikwaswo leswi a swi endlaka va ta fanela ku byelana va swi lulamisa swinwe.

Nsati loyi u fanele ku andlalela nuna sangu; u fanele ku swekela

nuna swakudya; u fanela ku swekela nuna byalwa, a va a nwi vikela byona hi nnawu tani hi leswi a a vikerisa swona nuna wa yena loko a ha hanya.

970 U nwi tekile i nsati wa yena. Milandzu hikwayo leyi a yi endlaka, a yi vangaka u vangela yena nuna wa yena, hi leswaku yi rihiwa hi yena. Loko a yiva nuna u ta riha, loko a vanga nandzu hi ku vulavula ka yena nuna u ta rihla; na swona loko a nga tondola ni unwana wanuna, nuna loyi a nga wa yena hi yena a nga ta yisa nandzu e ka xitondolo, hi yena a nga ta londza, hi yena a nga ta yisa nandzu e hubyeni. Hikokwalaho timhaka hikwato u fanele ku ti tiva hikuva hi yena nwini.

22 971 Dumakude (nwa-Mahanci) loyi a a sala a swekela Masese, a nga yanga e ku keleleni ka mati ya dipi, a ri karhi a swi tiva leswaku siku lero hi leri ku fanelaka ku ya kelela ntlawa wa yena. Loko a vutisiwa le'xi nga nwi hlulekisa ku ya e ntirhweni wolowo ku kumeka leswaku u lo titshamela ntsena ku nga ri ni le'xi nga nwi sivela . Hosi yi nwi rihisa ntlhanu wa tihuku. Nandzu ku riha hi Masese.

972 Khazamula a sala a teka ensati wa makwavu loyi a nga lova a nwi siya a ha ri ni swihlangi swimbirhi ntsena. Nsati loyi a tondola na Machona. A vutisiwa loyi a ng nwi nyika nyimba, a komba Machona. Machona a rihisiwa tihomu timbirhi. Ti tekiwa hi yana Khazamula.

Ndzimanyana ya 15.

Kuhlayisana nkarhi wunwana swi hela hi ku hatlisa.

973 Ku tshivelelana endzilo a hi mhaka le'yi bohaka ngopfu tani hi ku tekana. Loko wunwana wa vona vahlayisani lava a vona leswaku a nga tsaki hi vutomi le'byi hanyiwaka a nga ha lavi ku hanya na yena loyi va hlayisanaka swinwe, a komba ni

yisa emhaka e ka vakulukumba a ya va komba yona ni ku vula leswaku yena a nga ha lavi ku hanya na yena loyi va hlayisanaka swinwe, a komba ni le'xi karhataka, vona va ta swi lulamisa hi ndlela leyi va nga ta yi vona hikuva loko vanhu va nga twanani va nge swi koti ku hanyisana ni ku hlayisana.

974 Makuleke a a ri ni ~~nja~~ ndyangu wa yena loko hosi ya yena a lova, kutani a nyikiwa ku hlayisa nsati wa hosi ya yena loyi a nga lova. A nga swi kotanga ku tshamisa na yena hikuva a a ri ni vukwele; a a rhandza ngopfu ku checha nwini wa vukati e ka nuna wa yena. Makuleke ni nsati wa yena a va hanya hi ku rhula, va nga karhatani ha nchumu. Makuleke a hatlisa ku swi vona leswaku nsati loyi u rhandza ku hahlula muti wa yena, a byela vakulukumba leswaku yena a nga swi koti ku hanya ni nsati loyi wa hosi ya yena hikuva u ni vukwele ngopfu, nkarhi wunwana ni wunwana u checha nsati wa yena e ka yena, kasi u kuma muti wu rhurile wu nga ri na timholovo. A kombela ku ntshunxiwa; kunene vakulukumba va nwi ntshunxa. Wansati a byeriwa ku tilavela swihlangi, a nga ha vi e hansi ka wamuna. Kunene a lava swihlangi ha swakwe, a tifuma e ndlwini; yena a fumiwa hi tihomu.

- 23 975 Nwa-Bukuta loko a feriwile hi nuna wa yena a nyikiwa Mahuntsi leswaku a nwi hlayisa. Mahuntsi a a ri munhu wa rigombo, nwa-Bukuta o tshamela ku fidzuleriwa hambi a nga endlanga nchumu le'xi faneriwaka hi ku biwa. Nwa-Bukuta a komba emhaka e ka vakulukumba, a hlaya hikwaswo hi laha swi nga humelela ha kona ku fikela siku leri; a va komba kambe leswaku yena u karhele ku hanya ni munhu lo'wo tano, a nga ha lavi ku tshamisa na yena. Vakulukumba timhaka leti a va ti tiva, a va vulavula ha tona, ni leswaku leswi swi endliwaka hi Mahuntsi a swi sasekanga, a swi lulamanga. Va holovela Mahuntsi, nwa-Bukuta yena va nwi ntshunxa, ni ku nwi laya ku tshamisa kwala vukatini, a ri karhi a ti lavela vana yena nwini, ni leswaku loko a tisa xigangu

xa yena swi ta va swi sasekile, vona a va nga vuli nchumu loko va vona swi fanela.

976 Nwa-Bukuta a ganga Phaphazela nwana wa nhlantswa ya mana wa Mahuntsi. Va tshama swinwe, va hanyisana swinene. Hambi leswi Phaphazela a a ri ni nsati wa yena, Mwa-Bukuta a a swi tiva leswaku vukati lebyi byi ni nwini; masuku a va twanana swinene ni nkatikulubye, va hanyisana hi ku rhula, ni ku hlayisana.

977 Swi kombiwile ha kanyingi leswaku milawu ya karhi ya hundzuka hi ku hlangana-hlangana ka vanhu va tinxakanxaka e xikarhi ka matiko. Vanhu lava va ta ni milawu leyi va pfaka va hanya ha yona lomu va pfaka kona, va fika va yi byala e tikweni; yona yi onha swo tala. Timhaka ta vukati a ti boha ku sukela e ku sunguleni ka tona. Loko wanhwanyana a fanele ku tekiwa kokarhi, a a sindzisiwa, a ya kona. Hambi a nga swi tsakeri, a a kandza vukati lebyi, hi nnawu wa tatana loyi a a pfunana ni va ka vona. Mhaka leyi a yi endleka hikuva a ku nga ri na laha nhwanyana a nga tsutsumelaka kona. Loko a va na kona, a va nga hlweri ku humesa xuma va nwi kutsula, timhaka ti hela; kasi sweswi nhwanyana u ni vuyo, hi ku sindzisa nnawu tatana wa lova, swi helela kona.

24 978 Loko swi tlula kwalaho, na vona la'va gangaka loko midyangu yi hahluriwa hi rifu, loko swi tlurile laha va fanelaka ku tigangela ku sindzisa a ku va kona, swi lulama, hikuva nhwanyana a a nga ri na vuyo (ko ya kona). Na yena wansati a a nga ri na ko ya kona.

979 Nwana wa xinuna a a ri wa tata wa yena. Loko a ala nnawu wa tata wa yena, a a hlambiwa; a a nga ha ri na kavelo ni tata wa yena hikuva a a ala swa tata wa yena.

980

980 Nwana wa sinuna loyi a a yingisa tata wa yena ni ku endla ku lerisa ka yena, a a endleriwa hikwaswo le'swi fanelaka; a a tekisiwa nsati, ku nga ku nwi akela muti. A a kuma ndzhaka ya yena hi mfanelo ya kona; loko a ri hosi ya muti a a sala a wu fuma e matshanwini ya tata wa yena.

Loko a ri nwana wa xisati, loyi ku dyiwaka ntsengo wa yena, a a hlomisiwa hi nnawu, hambi a ya e ka mindyangu minwana a a nga rivariwi hala kaya. Loko ku tlhaviwa xifuwo a a kuma xirho xa yena; hambi loko a tekiwile e kula, a ku va ni siku a tsundzukiwaka a rhumeriwa xanchumu; loko a ri ni vamakwavu a va nwi rhumela ni ku nwi ambexa; sweswo a swi nwi chavisisa, a a tsindza ni ku chaviwa hi nuna wa yena hi ku tiva leswaku u na le kaya.

981 Masiku lawa swa ha ri kona kunwana ni kunwana lomu swa ha saleke kona, na swona a swa ha ri lahaya ka ntiyiso wa tolo, swo va kona e mpfhukeni ntsena. Nwana wa xinuna wa ala ku lerisa ka tata wa yena, a nga vileri, kambe a nga ka a nga endliwi nchumu hikuva u ni vuyo. Nwana wa xisati na yena swa ha ri tano. Loko a swi rhandza wo suka a tifambela, a ya lomu a ku rhandziwaka hi mbilu ya yena, swi va swi nga endli nchumu. Ku hundzuka ka mikarhi.

Xindzimanyana xa 16.

Swivuya.

25 982 Xivuya ku vuriwa wansati loyi a nga e ka vona, a vuya hi le vukatini. Nakambe ku nga vuriwa wanhwana loyi a kuleke, loyi tintangha ta yena ti tekiweke hikwato a sala. Kambe loyi a hi nga hlayi yena hikokwalaho ka leswi a nga siki tekiwaka. Xuma xa yena a xi dyiwanga, na swona a nga vuyanga kaya, wo enghena e ntlaweni lowu hikokwalaho ka khombo ra yena leswi vavanuna va ng nwi voniki.

25 cont. 983 Wansati loyi a vuyeke hi le vukatini, hambi hi ku tsandziwa hi vukati kumbe hi ku felwa hi nuna, xuma xi va xi kutsuriwa, a va a tlhelela e kaya, e ka tata wa yena, yena u langutiwa a ri nwana wa laha ndyangu tani hi tolo. Loko vavanuna va nga nwi vona va nwi lava, va nga ha nwi teka. Va nga ha lovola. Loko a tshamile kwala ka tata wa yena, a tshuka a kuma vana ni munhu loyi a a tiviwaka kumbe hi ku inhiwa vana va yena va teka xivongo xa tata wa muni, i vamakwavu, i xivongo xinwe yena ni vana va yena. Loko swi ri hi ndlela leyi milandzu ya yena yi rihiwa hi tata wa yena; leswi a swi tirhaka na swona swi vuya kaya e ka tata wa yena. Leswi xuma xi nga kutsuriwa e ka vukati lebyiya a vuyaka ka byona, vona a va ha ri na mhaka kona, va humile.

984 Handle ka ku felwa hi nuna, wansati wihi ni wihi loyi a vuyaka hi le vukatini, loyi xuma xa yena xi nga kutsuriwa, u tlhela a va nhwanyana, loyi a languteriweke ku tekiwa hi vavanuna. Loko wanuna a nga twanana na yena hi tlhelo ra rirhandzu, wa ha to chela xuma a nwi lovola, a nwi teka. Kambe loko ntsengo wu nga tlhelanga va ha ri nsati wa va le vukatini; loko a nga kuma swihlangi i swa va le vukatini, loko a ova milandzu yi vikeriwa vona. Ku ntshunxeka ka yena hi ku tlhela ka xuma. Va le vukatini swa va boha ku riha milandzu ya yena, hikuva xiboho a xi si tsemeka, ku nga ku hlanta xuma.

985 Madumelana loko vukati byi nwi tsandzile le ka Huwelela u lo vuya a ta ta tshamisa e ka makwavu leswi a ku nga ha ri ni ka tata wa yena. Nkarhi hikhavo lowu xuma a xi nga si huma a a ha ri wa le vukatini lebyi byi nga fwi tsandza; kambe siku xuma xi nga huma, nuna loyi a nga nwi teka u lovole xikanwe ni nwana loyi a nga suka na yena kwale ka Huwelela.

26 986 Dumela vukati byi nwi tsandzile e ka nuna wa yena Maxila, a ya kaya ka tata wa yena ni vana va Maxila, a ya titshamela kona a ri xivuya. Tata wa yena a fa a nga si kutsulela Maxila xuma xa yena. Vana va sala va ri va Maxila. Maxila a famba a xava, a kondza a ya tshamiseka. Loko Dumela a karhatiwile hi vuvuya, a landza Maxila lomu a nga nwi twalela kona. Loko a ya fika kona a kuma Maxila a lovile, lava a a tshama na vona va hangalakile ni xuma hikwaxo xa Maxila. Dumela na yena ko va kona ku hela ka yena a xikarhi ka xilungu. Leti i ta malembe walawa.

NDZIMANA YA 36.

Muhlayisi wa nhundzu ni mukurisi.

Xindzimanyana xa 1.

Lomu ku lavekaka Muhlayisi.

987 Xivuriso xa vakhale xi ri: (Rifu a ri na vusiwana) Rifu ri hava nsovo. Loko o nge rifu ri ni nsovo swihlangi le'swi nga siki kotaka ku tipfuna a swi nga fanelanga ku feriwa hi mutswari kumbe vatswari. Loko tatana a fa swi sala swi kulela e ku hluphekeni, e ku nonohweni. Mhaka le'yo tano loko yi humelela, va ka ndyangu va tshamisa e hansi va vona mhaka leswaku i mani loyi a nga ta hlayisa swihlangi le'swi siyiweke hi tata wa swona, ku swi kula, ku fikela loko swi ta kota ku titamelela hi swoxe.

988 Loko munhu loyi a feke a siyile makwavu, hambi vamakwavu, lo'nkulu ka vona hi yena loyi a fanelaka ku sala a hlayisa. Muhlayisi loyi, u ta teka mana wa vana lava leswaku a yisa e mahlweni ndyangu wa makwavu, a ri karhi a kuzisa vana lava.

989 Nuna loyi a nyikiwaka ntirho lowu, hi loyi swi nwi fanelaka ku tlula la'vanwana ku va a nga va yena muhlayisi ni mukurisi.

A nga nyikiwi leswaku swi va swa yena, a swi dya hi ku rhandza, i swilo swa vana lava. Vandyangu va ta va va nwi langutisile ku vona hi laha a nga ta kurisa vana lava ha kona. A nga fanelanga ku vilerisa loyi wansati ni vukulukumba la'va nwi langutaka
 27 leswi a tirhisaka xiswona. Loko va vona a nga swi fambisi hi nnawu, a swi endla swa yena, va ni matimba ya ku nwi susa va enghenisa unwana ku endla ntirho lowo. Munhu loyi u fana ni murisi loyi a ngo pfumeleriwa ku dya ntsena ntswamba wa tihomu leti a ti risaka; kambe a nga riki na matimba ya ku xavisa homu kumbe ku yi tlhava hi ku rhandza ka yena.

990 Mufi loko a fa a siya nsati wa yena a ri hava vana kumbe va ha ri vatsongo kumbe vo va vaxisati ntsena, swa laveka leswaku ku vekiwa mulanguteri ni mukurisi, ku teka loyi wansati, ku kurisa vana lava ni ku hlayisa xuma ni nhundzu hikwayo ya mufi.

991 Mulanguteri, a nga yena muhlayisi wa laveka loko a mufi a siyile vasati vambirhi kumbe varharhu, kutani e ndlwini le'yikulu ku nga ri na vana kumbe va ri kona kambe va ha ri vantsanana, kumbe va ri va xisati ntsena. Loko kumbe ku nga va ni nwana wunwana loyi a nga nkulu e ndlwini yinwana a nga ha hlayisa, a ri karhi a langutiwa hi vakulukumba; loko ku ri hava ku ta tirha unwana wa vakulukumba.

992 Swi kombiwile kunwana leswaku loko unwana wansati a nga lovoriwanga a hela, kutani a feriwa hi nuna, makwavu a nga ka a nga hetisi ku lovola, kutani a titekela loyi wansati a va wa yena; hambi a nga hetisa, u to sala a ri nsati wa makwavu. Munhu loyi a nga endlaka sweswo u ta va a vangile timhaka le'tikulu ngopfu, le'ti kotaka ku va hangalasa, muti wu ntlhantlheka. Le'swi endlekaka loko timhaka ti yimisile xisweswo, leswaku ku nga vi na huwa kambe ku akiwa e muti, munhu loyi wa mulanguteri loko a ri na xona exuma, a nga xi humesa a hetisa, ku ri ku lombela mufi, yena a ta tlhela a xi teka

teka e ka ntsengo lo'wu nga ta humela nwana loyi a nga ta velekiwa hi nsati loyi. Tindhaka hikhato ti fanele ku endleriwa e rivaleni, ti tiviwa hi vanhu hikhavo.

28 993 Dumezulu loko a fa u siyile vasati vambirhi. Vasati lava a va ri ni vana hikhavo ka vona. Nsati lo'nkulu wa yena a na a file, yena a a ri ni vana va xinuna, kambe a va ha ri vatsongo ngopfu, va ha lava ku kurisiwa. Vavanuna va hlengelletana ku kamba mhaka ya loyi a nga * vaka yena mukurisi ni muhlayisi wa vana lava. Ku hlawuriwa Mafenya ndzisana ya mufi leswaku a va yena loyi a nga ta kurisa ni ku hlayisa vana lava. Vafana lava va mufi a va ri ni tihosi ta vona ta vavasati. A va ri vona le'va swekelaka vamakwavu. Mafenya a teka mfumo wa muti hi laha swi nga endliwa ha kona, Leswi na yena mukhalabye loyi a a ri ni wa yena muti, o o hamba a vakacha ku ta vona swa laha mutini, ni ku ta aka lomu ku lavekaka; ni ku pfluxa tshanga lomu a vonaka leswaku tihomu ti nga ta phohla hi kona. Mafenya a tirhisa sweeswo. Hlekane hosi ya vafana lava va hosi ya yena, a kondza a fika xiyinwini lexi vakulukumba va nga rkhenza leswaku u fanele ku teka vurisi bya muti wa tata wa yena.

994 Mhuntana u lovile a siya vavasati va mune ni tshanga ra tihomu. E ka yindlu le'yikulu nwana wa wandzisanyana a a ri wunwe, na swona a nga si ringana ku va a nga khoma muti. Vito ra wandzisanyana a va ku i Makhambane. Vakulukumba va muti lowu va hlengelletana ku twanana e henhla ka loyi va nga ta nwi veka ku kurisa nwana loyi. Va twanana leswaku Zinyawu, makwavu wa mufi hi yena loyi a nga ta kurisa nwana loyi. Zinyawu a enghena e ntirhweni lowu wa ku hlayisa ni ku kurisa nwana wa hosi ya yena, ni ku hlayisa xuma ni nhundzu hikwayo. Makhambane a nga hlwelanga ku fika ~~ka~~ xax e malembeni hikuva a na a ri nkulu, o o ka a nga si fika ku va wanuna.

Zinyawu a va hlengoleta, a va komba leswaku nwana wa makwavu u kurile, ni leswaku u fanele ku teka muti wa tata wa yena. Va nkhenza; ku hlawuriwa esiku ra ku nwi veka leswaku vanhu hikwavo va swi tiva, va swi vona. Va hlengoletana. Loko va hlengoletene Zinyawu a ku: Vakulukumba, a mi ndzi khomisile ntirho wa ku kurisa nwana wa makwerhu; sweswi kunene u kurile, swa fanela leswaku a nga teka muti wa tata wa yena, a wu hlayisa yena nwni. Makhambane a yimisiwa leswaku hikwavo va nwi vona.

29 995 Ku yima Mavavhaza a vulavula a ku: Zinyawu u tirhile lowu a hi nwi hlawulele wona wa ku hlayisa nhundzu ni xuma xa Nhutana ni ku kurisa Makhambane. Sweswi Makhambane u kurile, mi nwi vonile hi mahlo loko a yimisiwile sweswi. Ku sungula namuntlha Makhambane wa wu teka muti wa tata wa yena. Zinyawu u wu hlayisile swinene, a nga dyanga nchumu xa makwavu. Le'swi nga tirha mitirho ya muti a a hi byela, swi humesiwile hi tindlela ta swona. Hina hikwerhu va ndyangu ha nwi nkhenza ngopfu. Milandzu hikwayo yi rihiwile; masuku le'swi ntswha swi ta ta swi ri le'swintswa.

996 Mazavavha a ya e mahlweni a ku: Makhambane timhaka ti na wena sweswi. Ku sungula namuntlha u ta hlayisa muti wa tata wa wena, i wa wena. U hlayisa vamakweni ni vamaana wa wena. Milandzu hikwayo ya muti lowu yi ta rihiwa hi wena, vamakweni u fanele ku va pfuna ku kuma vasati. Hina vatata wa wena hi kona, hi ta ku pfuna lomu swi ku karhataka; kambe hi to enghena ntsena loko u hi vikela, loko u nga hi byeli, a hi nga endlile nchumu, hi to miyela. Mahanyele ya vanhu u ku kombile Zinyawu, madyele ya swilo u ku kombile Zinyawu. Hina ha nwi nkhenza ngopfu hikuva u ku dyondzisile hikwaswo. Hi wolowo muti wa wena. Timhaka ti helela kwalaho, vanhu va hangalaka.

997 Loko wanuna a fa a siya wansati wunwe loyi a nga riki na nwana, na swona a nga ha veleki; hambi u pfumele vana hi vumhika kumbe hi vumba, kambe na swona a nga lavanga nhlantswa, loko xuma xi ri kona ku viwa ntsengo wu ya lovola wansti loyi a nga ta veleka mudyandzhaka. Loko xi tama xa ha sele xi ta hlayisa muti, ku nga ku kurisa vana, ni ku hlayisa mana wa vona.

998 Mhaka le'yo tano a yi tala kuhumelela, hikuva xikanwe loko munhu a vona leswaku mudyandzhaka a nga humeleli, u hatlisa a la va nhlantswa. Hambi swi ri tano xivuriso xa vakha xi ri: Ku hala ku dlele nkwahle. Swi nga endleka leswaku munhu a ku ndzi ta fanela ku lava hlantswa, swi kondza swi hundzuka risimu, a nga endli nchumu rifu ri ka ri nwi kuma.

30 999 Loko mhaka le'yo tano yi humelele, kunene mufi a ri ni xuma, xi va xi humesiwa xi ya teka wansati, makwavu wa mufi u enghena e ndlwini ni nsati loyi, a nwi velekiisa vana. Mhaka loyi yi lunghisiwa hi vona vakulukumba va muti lowu; loko nuna loyi a enghena laha ndlwini ya loyi wansati swi tiviwile ni ku vuriwa hi vona. Loko mufi a nga ri na makwavu va ta kuma wunwana wa vona vakulukumba lava leswaku a wu pfuxa muti lowu wa nwana wa vona.

1000 Hanyana u tekile nsati a va na yena malembe la'manyingi, kambe va nga kumi xihlangi. Hanyana a tilunghisela ku teka unwana wansati, kambe a hlwela, rifu ri nwi teka a nga si teka. Leswi a a ri ni xuma (a a ri ni tshanga ra rihomu), vamakwavu va lava wansati hi tihomu le'ti ringanaka ntsengo, leswaku va pfuxela makwavu wa vona evito. Ku hlawuriwa Muzilikazi leswaku a va yena loyi a nga ta enghena ni loyi wansati e ndlwani ku nwi velekiisa vana ni ku hlayisa muti wa Hanyana.

Xindzimanyana xa 2.

La'va vekaka mukhomi wa muti.

1001 Vakulukumba la'va nga vona la'va hlawulaka loyi a nga yena a fanelaka ku va mukhomi (muhlayisi) wa muti hi vona vatatana wa mufi ni vahahani wa yena loko va ri kona; va va hikhavvu va ngati yinwe la'va vumbaka ndyangu lowu. Loko timhaka ti vulavuriwa e ndlwini unwana ni unwana wa vona u ni rito, kambe loko a ngo siyiwa e handle, swi komba leswaku ku twanana ku hava e xikarhi ka vona.

1002 Vini va muti (va ndyangu) va tivana rihanyu ra vona, kutani loko ku humelela mhaka yo fana na yona va swi kota ku kuma loyi va nwi tshembaka, va veka yena. Wanuna hi yena loyi a fanelaka ku endla ntirho lowu; kambe loko ku nga ri na wanuna, hahani a nga ha hlayisa, ku ri hi leswaku wo hlayisa ku hava. Loko ku ri laha vavanuna va nga kona, kambe va nga tshembhani, loko ku vekisa unwana loyi va nwi vonaka leswaku wa antswa e xikarhi ka vona, va nga ha veka unwana loyi a nga ta va mulanguteri, loyi a nga ta vona ndlela leyi timhaka ti nga ta fambisiwa ha wona, ni hi leha munhu loyi ku languteriwaka x xuma xa yena ni ku nwi kurisa, a hlayisiwaka ha kona.

31

Xindzimanyana xa 3.

Loyi a vaka mukhomi wa muti.

1003 Mfanelo hi leswaku e ndlwini leyi ku langiwaka ka yona mukhomi loyi, va va va tlhandlamani (vana va manana wunwe), loko a nga kumekanga kona, ku nga tekiwa nwana tatana kambe a ri wa yindlu yinwana. Ku tala ku tekiwa hosi ya kona (hi wona nnawu) kambe loko va nwi tiva leswaku a nga ka a nga swi koti ku lulamisa timhaka ta muti lowu, hikuva va tiva vutomi bya yena, a nga ha tluriwa ku tekiwa ndzisana; kambe a swi tali ku humeleka hikuva na wona makhombe la'mo tano a hi kanyingi ma humeleleka. Munhu loyi a hlawuleriwaka ntirho lowu,

u fanele ku va munhu loyi a nga nkulukumba, wa malembe, loyi a nga ni ndyangu lowu a wu risaka, lowu lava vanwana va vonaka ha wona leswaku kunene a nga hlayisa.

1004 Nwana manana kumbe nwana tatana loko a nga kumeki, a nga ri kona, ku nga ha ya ku ya laviwa hi tlhelo ra hala ka va manana wa mufi. Loko ku nga ya ku miwa munhu a ri kona, hi yena loyi a nga vekiwaka ku va muhlayisi ni mukurisi.

1005 Swi kombiwile leswaku na yena munhu wa xisati a nga ha va mulanguteri; kambe leswo a swi tari ku endleka loko ku nga ri leswaku ku tlhela ku vekiwa unwana loyi na yena a nga ta nwi languta mukhuva lowu a nga ta tirha ha wona (ku fana ni le'swi endliwaka e ka wanuna loyi a nga tshembhiwiki, ku vileriwaka ha yena) e ku hlayiseni ni le ku kuriseni ka nwana loyi.

1006 Ntirho lowu wu hlawuleriwa munhu loyi a tshembhekaka, loyi a nga riki na swikhutu e vutomini bya yena; loyi a nyenyaka vuonhi byihi ni byihi, tani hi vukhamba, vutondolo, hambu byi ri vulolo hikuva hi byona wu nga nsinya wa ku yiwa. Munhu loyi a tshembhekaka hambu a nga va a akile kusuhi ni laha a fanelaka ku hlayisa kona, hambu a akile kule a swi na mhaka, ku tshembheka ka yena ku ta lulamisa hikwaswo. Yena i nwini wa ntirho, kambe vakulukumba hikwavo va langutile na yena; hikokwalaho va swi kota ku nwi pfuna lomu swi fanelaka hikuva hikwavo ka vona i ndyangu wa vona, loko va kondza va hlengeletana ku ringeta ku wu hlayisa hi leswi swi va vavaka loko va wu vona wu hlakala; hikwavo va wu hitekela.

1007 Munhu ntsena a va swi koti ku nwi nyika ntirho lowu hikuva ku ni swo tala kona le'swi nga endliwaka hi munhu. Hambu a nga kuma ku ri ni xuma xo tala, swi nga va kona leswaku "a swi onhake hi fara", a hangalasa hi tindlela le'to ka ti nga twakari; a nga ha yiva a tifumisa yena nwini hi swilo swa vanwana, ni swinwana ni swinwana.

1008 loko a feriwile hi tatana a ha ri ntsongo,
vakulukumba va vekile Makhahlela leswaku a va yena mukurisi
wa yena ni mhlayisi wa yena, kambe ku vekiwa Zikhaya
leswaku a languta Makhahlela hi laha a nga ta tirha ntirho
lowu ha kona. Makhahlela a nga wu kotang hikuva a a lavile
leswaku swi va swa yena swilo leswe swa nwana loyi, a yiva ,
a suka a famba; ku nghena Zikhaya na Banyini ku va vahlayisi.

1009 Makhahlela a nga ri wa yindlu leyi, hi leswaku a nga
xi nwana wa manana, kambe a a ri nwana tatana, na swona a a
nga tshembheki, a a tilavela swa yena; kasi na yena Zikhaya
a a nga ri nwana manana, a a ri nwana tatana, kambe a
tshembhekile swinene hi ku tiva leswaku u hlayisa swilo swa
makwavu. Hi maendlela ya yena Makhahlela a nga lulameriwanga
ha nchumu, hikwaswo leswi a nga ringeta ku swi endla ku hava
ni xinwe le'xi nga nwi pfumela u lo kondza a fa a nga swi
koti ku hanyisana ni vanhu.

1010 Ndzigemile yena a a ri nwana manana na mufi, na
yena loke a teka ntirho lowu, a a nga hlayisi ni ku hlayisela
nwana wa makwavu, o o titekela; loke va swi vonile vakulukumba
va hatlisile ku nwi susa, va enghenisa wunwana munhu ku va
mulanguteri wa muti lowo. Hi maendlela ya yena, na yena
Ndzigemile a nga ha lulameriwanga ha nchumu, ku suka ka yena
ku lo va kona ku hangalaka ka muti wa yena.

33 1011 Muchwechwe loke a lova u siyile nsati ni vana va mune,
mufana ni vanhwanyana varharhu. Vanhwanyana vambirhi la'vo
rhang a va ri vakulwanyana, kasi mufana yena a a ri ntsongo,
a a nga si vona nchumu. Vakulukumba va muti lowu a va nga ha
ri kona, ku lo sala va le tlhelo ngopfu, la'va le kusuhi hi
mindyangu va ri kule ni mukhegula loyi a feraweke. A va swi
kotanga ku veka munhu wo kurisa mufana loyi. Leswi nhwanyana
lo'wo rhang a nga tekiwa, va lo swi tshakela yena mukonwana.

33 cont

Yena a va hlayisa hikwavo; a va xavela ni tihomu, a ti hlayisa a ri yena ti ko ti tala ku tlula ntsengo, va va vanhu na vona, mufana a kula, a teka nsati hi tihoma leto, ti va ti sala. A teka mana wa yena a nwi hlayisa ha swakwe.

Xindzimanyana xa 4.

Nkarhi lowi mukhomeri ni mulanguteri a vekiwa ha wona.

1012 Siku leri ku hlengoletaniwaka ku lulamisa ta muti hi rona sikunene ra ku vekiwa ka mvini wa muti, loko a nga ri kona, kuvekiwa muhlayisi kumbe mukhomeri. Loko ku ri e tshengweni, muti wu ri wukulu, na swona wu nga ri na vusiwana, va hatla va veka munhu a va muhlayisi wa xuma xa mufi, leswaku ndzhaku loko kuta lulamisiwa timhaka ku ta h va ku nga onhakanga nchumu, hikuva munhu u ta va a ri kona loyi ana a ri karhi a vona leswaku a ku onhaki nchumu.

1013 Laha timhaka ti lavaka ku hatlisisa mukhomi wa swilo leswi, vakulukumba va hatla va hlengoletana va hlawula nuna loyi a nga ta pfa a langutela, leswaku e xikarhi ka masiku lawa ya rifu ni le'ra ku lulamisiwa ka timhaka ku nga onhaki nchumu.

1014 Banyini hi yena loyi a a ri kusuhi loko ... a lova; vamakwavu a va ri kona, kambe a va nga akanga na yena, hikokwalaho swi nga endla leswaku Banyini a langutela xuma lexi xa mufi ku fikela siku le'ra ku lulamisa timhaka ta muti ni ku veka muhlayisi ni mulanguteri xa wa muti ni xuma xa wona.

Kunene Banyini u languterile ku fikela siku lero ku nga vekiwa muhlayisi ha rona.

Xindzimanyana xa 5.

Xindzimanyana xa 5.

34 Loyi a hlawuriwaka ku va mukhomi wa muti a a nga ha ala, a kaneta.

1015 Mhaka leyi ya ku hlayisela munhu swilo swa yena yi endliwa hi vanhu la'va nga rhandziki leswaku muti wa ka vona wu hangalaka, kambe wu fanele ku hlayiseka wu ri muti tani hi ku sunguleni, hikokwalaho a ku sindzisiwi munhu leswaku a wu teka ntirho lowo hambi swi nga ri kona e mbilwini ya yena. Loko munhu a kaneta a ku yena a nge swi koti, wo tshikiwa, ku hlawuriwa unwana,

1016 Fayani loko ku lovile ndzisana ya tata wa yena a siya mufana a ha ri ntsanana ngopfu, a nga si kota ni ku tihlantswa loko va ku a languta ndyangu wolowo a nga pfumelanga.. Ku kaneta ka yena ku va leswaku u le kule ngopfu ni laha va akeke kona. Ku tilandzula koloko a ku sukela e ka mana wa kona hikuva yena a a nga twanani na vona va ndyangu lowu wa ndzisana ya nuna wa yena; hikokwalaho a nga arisa nwana wa yena ku teka ntirho wolowo. A ku nga ri na unwana e kusuhi, hi loko vavanuna va kombela mukonwana (nuna loyi a nga teka hosi ya mufana loyi) leswaku a languta ndyangu wolowo.

1017 Hunisi a nga swi kotanga ku ala kumbe ku tilandzula hikuva loko a tekile hosi ya kona, u endlile vutswalani ni ndyangu lowo, u va bohanile, i xilo xinwe. Xivuriso xa vakhale xi ri: Loko u koka rirhanga u koka ni vana va rona. Hunisi u tekile nhwanyana, u tekile ndyangu hikhawo hikuva a wu nga ha ri na muhlayisi, a va yena loyi a wu hlayisaka, ni ku kurisa nwana loyi wa vona, loyi ku nga ta ku loko a kurile a va yena loyi a tekaka mana wa yena ni vamakwavu a va hlayisa.

1018 Yingwana u chavile ku kurisa nwana wa hosi ya yena hikuva a ku ri ni vamakwavu la'va nga rhandza leswaku va va vona la'va kurisaka ni ku hlayisa nwana loyi. Loko a kanetile hi

ndlela yoleyo, a hatlisa a rhurha ni laha va nga kona a ya aka kule na vona leswaku va nga ha tali ku hlangana, va ta va ni ku karhatana hi mhaka leyo.

- 35 1019 Mahlanza a a tekile tshengwe, kambe a lova mufana wa yena lo'nkulu a ha ri ntsongo. Vakulukumba va kombela K Khambane nwana wa makwavu leswaku a languta muti lowu. Khambane a nga swi kotanga ku amukela hikuva a a vona ku rhula ku ri hava e mutini wa makwavu wa tata wa yena. Masiku hikhawo vavasati lava a va holova; masuku yena a chava leswaku va nga ta dunga muti wa yena, na wona wu ta tolovela huwa. Kunene vakulukumba va twisisa, va kombela Mugemana, malume wa kona ku va khomela muti. Yena a wu khoma, kambe a ala ku teka vavasati lava. Vakulukumba va lulamisa ni vanwana vavanuna va ku va nyika swihlangi, kambe va ri hansa ka nnawu wa Mugemana. Swi fambile swinene vana va kondza va kula, masuku hosi ya vona a swi kota ku teka muti wa tata wa yena a wu risa hi yexe.

Xindzimentaryana xa 6.

Ku ni loyi a ngo va muhlayisi wa nhundzu kambe a nga va teki vavasati la'va siyiweke.

1020 Mugemana loyi ka ha ku vuriwaka vito ra yena hi wunwana wa la'va kotaka ku pfuna ntsena ku hlayisa nhundzu, ku nga ri ku teka vavasati la'va siyiweke; a ri karhi a komba le'swi nwi sivelaka ku teka, ku nga ku chava ku karhata ka vavasati ni leswaku va nga tlhanya muti wa yena.

1021 Munhu loyi a fanelaka ku veleka lava evana a nga hlawuriwi hi yena loyi a vekiwaka ku hlayisa; loko vakulukumba va nwi hlawula va nwi nyika na wona ntirho lowu wa ku veleka evana, kambe loko a landzula ku enghena e ndlwini ni wansati, va hlawula unwana munhu loyi yena a nga ta ka a nga vi na mhaka ni xuma xa muti, ntirho wa yena ku ta va ntsena ku famba

ni loyi wansati kumbe vavasati lomu tindlwini ta vona leswaku
va kuma swihlangi. Timhaka leti hikwato ti endliwa hi vakulukumba
leswaku va ta tiva mafambele ya timhaka ni mundzuku.

1022 Munhu loyi a kurisaka vana hi loyi a enghenaka ni vama-
wa vona e tindlwini. Swa hambana loko munhu loyi a nyikiwaka
36 ntirho lowu wa ku kurisa ni kuhlayisa vana ni nhundzu a pfumela
ku hlayisa hikwaswo kambe a chava ku teka vavasati lava va
siyiweke hi ku chava ku karhata ka vona. Loyi a komberiwaka
ku enghena lomu tindlwini u fana ni xigangu le'xi tiviwaka;
nkarhi wunwana u nyikiwa entirho lowu ku ri hi leswaku hi le
vumbyaneni, vanhu lava va hava le'xi nga xa vona. U ta va
velekisa vona vana, na vona loko va kumiwa va to tikulela ni
vusiwana byo vona.

1023 Loyi a amukelaka loko a komberiwa ku hlayisa vana ku
nga ku teka ni vama va vona, loko a ri karhi a hanya na
vona tani hi wanuna ni vasati va yena, nuna loyi u ta fanela
ku endla mitirho hikwayo le'yi nga ya wanuna e mutini, loko
na vona vavasati va ri karhi va endla le'ti nga timfanelo
ta vona laha mutini. Na yena loyi a ngo nwi velekiisa vana a
ri kule na yena, ku ni nkarhi wolowu a yaka kona, a ya va na
yena, u ta fanela ku lulamisa hikwaswo le'swi fanelaka ku x
lulamisiwa, a ri karhi a kuma hikwaswo hi nnawu wa kona, hikuva
u nyikiwile, i nsati wa yena, na yena wansati wa swi tiva leswaku
i nuna wa yena le'a fanelaka hi fimfanelo ta yena.

1024 Xuma loko xi ri kona (yi nga nhundzu ya muti) xi ta
tirhisiwa hi loyi a hlayisaka xona ku pfuna vanhu lava va
muti hi laha swi fanelaka ha kona, xuma xa yindlu yinwana ni
yinwana xi ri karhi xi tirhela yona yindlu ya xona, ku ambexa
vana ni vama wa vona, ni ku lava swakudya hi mikarhi ya kona.
Wa aka tiyindly muhlayisi loyi, kambe na yena muvelekisi wa
pfuna swinene, hikuva loko a nga endli swona swi ta vula ku
kaneta ntirho lowu a nga wu nyikiwa, kutani ku hambana ku nga
humelela.

37

1025 Mufi loko a siyile vasati vo tala, vambirhi kumbe varharhu, nhundzu (ndzhaka) hikwayo ya muti, hi leswaku xuma xa yindlu yinwana ni yinwana ni xuma xa muti, xi nga xuma xa mufi lexi a xi rindza muti, hikwaswo leswi swi nyikiwa muhlayisi leswaku a swi hlayisa, ni ku swi tirhisa ku hlayisa vavasati va mufi ni ku kurisa evana va yena, a ri karhi a nga hangalasi kumbe ku endla swa yena ha xona. Nuna a nga va yena nuna wa vasati lava, kumbe loko a vona leswaku a nga ka a nga va koti, a nga teka wunwana wa vona, kumbe vanwana va vona a hanya na vona, kasi la'vanwana va nga ho tilavela vavanuna kumbe va nyikiwa vanwana vavanuna hi ku lexisa ka vakulukumba. Xuma xa yindlu yinwana ni yinwana xi famba na yona ni ku sala na yona; hi leswaku xi fanele ku tirhela yindlu yoleyo, kutani xa muti xona xi tama xa ha langutile wona muti.

Xindzimonyana xa 7.

Vukhomi (vuhlayisi) by miti mimbirhi.

1026 Wamuna a ri wunwe a nga ka a nga swi koti ku hlayisa miti mimbirhi. Loko kunene timhaka ti karhata hi matlhelo lawa mambirhi a nga ka a nga swi koti ku tiavanyisa, a tirhela lowuya a va a tirhela lowuya hi nkarhi wu ri wunwe. Swivuriso swi tele le'swi vulaka mhaka leyi (nwhari-mbirhi yinwe yi tswaha nkanga) na ~~mak~~ kambe (Ntinga-hi-hala a nga na r'endzo). Loko a ha endla swinwana e ka lowu muti swi ta va swi ri karhi swi onhaka e ka lowuya wunwana; na swona loko mi ku: Hi ta famba swinwe ku ya ko karhi, unwana a sukela ka yena, na yena lo' unwana a sukela ka yena mi ku mi ta ya hlangana e mahlweni, a mi nga hel~~a~~ hi ku ya helo. Kambe loko munhu a lo feriwa a sala a ri yexe kwala mutini, u to singarhela, a ri karhi a ku ndzi to swi yini, i mpingu (khwarha) wa mina; kwalaho a hi ku swi kota i ku dodombana na ~~w~~ swona.

1027 Swi khumbiwile leswaku "rifu a ri na vusiwana". Swa ha fana ni leswaku "nnawu a wu na mahlo"; swilo leswi swa ntumbuluko swi tirha hi nnawu wa swona swi nga tsetseleli, hambi munhu a ri xisiwana a swi nwi voni. Na swona a hi ku tikaneta ngopfu loko va tlhela va ku: Ndlopfu a yi tsandziwi hi timhondzo ta yona. Loko rifu ri hlaserile munhu kunene wo singarhela a ku: Ndzi to yini, xi ndzi kumile. Kunene u ta ringeta leswaku a kondza a swi kota, ku nga ri leswaku swa endleka i-i, ku singarhela.

38 Munhu a ri wunwe wa swi kota ku hanya ni vavasati la'va hlayeke, la'va nga tshamangiki e mutini wunwe, kumbe e xivandleni xi ri xinwe. Wa swi kota ku ya e ka wunwana muti nkarhi wunwana ni ku ya e ka wunwana muti nkarhi wunwana, a ri karhi a pfuna le'swi fanelaka hala ni hala hi nkarhi wa kona.

1028 Mhaka leyi ya ku avana ka miti a hi leyi yi endlwaka hi makhombo ntsena mikarhi hikwayo; swa ha fana ni wanuna loyi a nga ni miti mimbirhi. Vanwana vavanuna va swi kota ku aka miti mimbirhi le'yi avaneke ngopfu hi mimpfhuka. Muti wunwana wu va ni vasati vanwana, na wona lo'wunwana a veka vanwana vavasati. Miti leyi wa swi kota ku ya va ka wunwana tinhweti le'ti hlayeke, na kona ka lo'wunwana a ya heta tinhweti tirhathu kumbe mune. Kunwana a veka tihomu, na kona ka lo'wunwana ku ri ni xivala (tshanga) xa tihomu. Munhu loyi wa swi kota ku swi hlayisa hikwaswo leswi hi laha a lunghisaka timhaka ha kona, hikuva kunene munhu i munhu hi vanwana.

1029 Hambi nhonga ya le kule yi nga lweri, Nhlazini u ni miti mimbirhi leyi a nga loyi vekisa xisweswo yena nwini; hambi loko a lo sindzisiwa hi ka hanya, u swi endlile; muti wunwana u tshamisa e ka wona nkarhi wokarhi, a suka a ya e ka wunwana mikarhi minwana. Wa swi kota ku heta ntlhanu wa tinhweti kumbe mune e ka wunwe muti. Muti lo'wo rhanga wa yena wu ni wansati, na wona lo'wunwana wu ni wunwana wansati ni swihlangi swa yena.

1030 Maxila na Salani vana va Mutshovi a va tirha e mugodini wa Malahla hala Natal loko mogodi wu va mbundzukela, wu va dlaya. Va fa va siya vasati. Ndzisana ya vona a sala a hlayisa mindyangu leyi ya vamakwavu la'vambirhi la'va nga lova siku rinwe. A ha leswaku e ndlopfu a yi tsandzi hi timhondzo ta yona, i, i ro va rifu ri nga riki na nsovo, a ri na vusiwana. Nuna loyi Zimuke a a nga swi koti kambe u lo sala a dodombana na swona. Va hanyile hi ku nonohwa, kambe va humelele, vavasati lava ni swihlangi swa vona swi kondza swi va vanhu, swi titekela miti ya vatata wa swona, ni nhundzunyana leyi a yi ri kona ya ha hlayisekile, yi nga helelanga makumu.

Xindzimanyana xa 8.

Ku riheriwa ka milandzu ya vafelwakazi ni ya vana va vona.

1031 Loko a ri mudyandzhaka loyi a nga enghena e vurisini bya muti wa tata wa yena, hikwavo va muti va le hansi ka mfumo wa yena, vavasati ni vana va vona. Nnawu lo'wu va fumaka i wunwe. Munhu loyi u ta fanela ku vona milandzu hikwayo le'yi humelelaka laha mutini. Nwana kumbe mana wa yena loko a kuma enandzu swi vikiwa kwale ka yena lo'wa nwini wa muti, hi yena loyi a nga ta riha milandzu leyo. Kambe loko a ri wa rixaka rinwana loyi a nga lo komberiwa ku velelisa loyi wansati wa vona loko muna wa yena a file hi vuvabyi le'bykulu le'byo chavisa tani hi rifuva, yena a nga na ku riha nandzu lowu hikuva a hi swa yena, i swa vini va muti, loko a swi twile u to va tivisa, kutani vona va ta swi tiva leswi va nga ta endla swona.

1032 Xigugudu a yiva mihlata e rirhembyeni. Yena a a ri nwana wa nsati wa Mafemana, loyi a a sala a hlayisiwa hi Salane. Vini va matshimbu va yisa nandzu e ka Salane. Salane hi ku tiva leswaku hi yena nwini wa Xigugudu, kunene a humesa timbuti timbirhi a riha nandzu wu hela.

1033 Mageza a a sala a hlayisa Munene nsati wa hosi ya yena loyi a nga lova. Vana va nsati loyi, Somisa na Vuyeya a va karhata ngopfu. A va nga chavi ku yiva kumbe ku rhuketela la' vakulu. Siku rinwana Vuyeya a yiva mandza ya huku ya ka Nkachana. Mukhalabye a nwi vona, a nwi holovela. Masuku vanhwanyana la'vambirhi va rhuketela Nkachana. Mageza a swi twa a khoma vana lava a va ba swinene. Mana wa vona a pfuka hi matimba, a rhuketela Mageza. Mageza a nwi ba na yena. Loko a ya komba mhaka e ka vakulukumba va muti, yi ya vulavuriwa va ya kuma nandzu wu ri ni loyi wansati a letelaka vana mikhuva yo biha. Vakulukumba va nwi byela leswaku Mageza u endlile swinene loko a bile vana lava; ni leswaku na yena u lo kombela ku biwa hikuva u dyondzisa evana rihanyo le'ro ka ri nga lulamanga. A byeriwa na kambe leswaku loko a tlhela a engeta mhaka yo fana na yona u ta ta biwa hi vona vavanuna kwalaha Hubyen. Ku sukela kwalaho a nga ha engetanga ku endla mhaka ya muxaka wolowo. Loko vana va karhata a a hatlisa ku va byela leswaku tata wa h vona u ta va ba; ku rhula ku va kona laha mutini, vana na vona va va vana la'va yingisaka tata wa vona, na yena mana wa vona a ri loyi a twananaka ni nuna wa yena.

1034 Marhule a a sala a hlayisa muti wa hosi ya yena Chavane loyi a nga fa a siya vasati va yena vambirhi, vana va vona va ha ri vantsanana. Xinyakanyaka nsati lo'nkulu a a tikhoma ximunhu, a twanana swinene na Marhule hikuva loko Marhule a komba timhaka hi laha va fanelaka ku hanya ha kona, Xinyakanyaka a a yingisa, a nwi endlela hikwaswo le'swi fanelaka tani hi leswi a a endlisa swona o ka nuna wa yena; kasi Nyavana yena a a nga twisisi nchumu, a swi nyanya loko a nwile byalwa.

1035 Vana va Nyavana a va xaniseka hi ndlala, a va nga tali ku kuma swakudya, a va hanya e ka Xinyakanyaka hikuva a a ri munhu wa nsevo a nga rhandzi ku va vona va ri ni ndlala, kasi la'va yena va dyile. Marhule a a nwi holovela hakanyingi hi mhaka ya ku ka a nga hlayisi swihlangi ni ku swi dlayisa ndlala. Siku rinwana Marhule a ko a nwi ba; masuku yena a ya mangala e ka hahani wa Marhule, a ku yena wa hluphiwa, wo himeteriwa hi masiku. Hahani wa vona a byela la'vakulu leswaku timhaka ti tano le'ti vuriwaka hi Nyavana, a va ti vone.

1036 Vakulukumba wa hlengeletana ku kamba emhaka. Nyavana a tiyisa leswaku yena wo biwa ntsena a nga onhanga nchumu. Marhule a komba vupyopyi bya nsati loyi, ni ku ka a nga hlayisi swihlangi, ni leswaku u byeriwa hakanyingi, kambe a nga twisisi. Nyathela, mukhegula wurwana wa kwala mutini a ku: Nyavana a hi ku karhata, hambu hi ri hina hi nga tlhelo hi korwile hi swa yena, ni vana va yena a va ta sika loko a ku nga ri na Xinyakanyaka; u karhatiwa kambe hi byalwa, loko e o tshikisiwa byona, kumbe a swi ta hela swilo leswi. Wa karhata nwana loyi.

- 41 1037 Vakulukumba va tlhela va vutisa Gadise mufana lo'nkulu wa mufi, a nga yena nwana wa nsati lo'nkulu. Yena a ku: Ni khale loko tatana a ha hanya ana o karhatisa sweswi; a a holova ni mukhalabye masiku la'manyingi. Vana va dya haleno ka hina hakanyingi.

Vakulukumba va ku ka yena; Vanhu hikwavo u va twile leswi va nga vulavula swona, xana u ri va ku venga vanhu lava hikwavo xana? Wa ha lava leswaku hi lava vanwana va ta vula leswi va swi vonaka leswi mi swi endlaka laha mutini lowu-ke? Timhaka leti a ti endleki loko vanhu va etlele, ti endlekala ni nhlikanhi. Nyavana gooo. Hiloko vakulukumba va ta nwi byela leswaku u fanele ku hundzuluxa mahanyele ya yena loko a nga

rhandzi ku wela e khombyeni, u fanele ku hanya hi ndlela
leyi vanwana vanhu va hanyaka ha yona.

Xindzimanyana xa 9.

Noni (mufelwakazi) yi le xitshanwini xinwe tani hi wansati
wa le ndlwini.

1038 Noni loko yi sala yi hlayisana ni wanuna yi fanele ku
nwi andlalela sangu, hi leswaku loko loyi wanuna a lava ku
hlangana na yena, a nga swi koti ku ala, u fanele ku pfumela,
a etlelela na yena tani hi nuna wa yena, loko a ala u ta vutisiwa,
a komba le'xi nwi sivelaka ni le'xi endlaka leswaku a ala.
Kwalaho u ta risiwa, xi kondza xi kumeka le'xi nga xona xi
nwi nonohwisaka e mhakeni leyi.

1039 Vanwana vavasati va swi kota ku andlalela nuna sangu,
swi ri hi leswaku u ni swigangu. Wansati a nga ha nwi voni
nuna wa yena; loko a nwi languta wo vona a nga ri nchumu,
ro va thyaka ntsena. Kwalaho a nga swi lavi ni ku nwi tshinelela,
na swona u ta va a ri karhi a tihanyela ni xigangu xa yena.

1040 Hlomani a a sala a hlayisana na Khanyisa nsati wa
Xirilele makwavu loyi a nga lova. Khanyisa a ala ku nwi
andlalela sangu. Hlomani a miyele a swi languta lomu swi humaka
kona ni lomu swi yisaka kona. Ku hundzile masikunyana ntsena,
hi loko Khanyisa a khomiwa a ri na Xisiwana e ndlwini ya yena.

42 Xisiwana a tivona nandzu, a khongela hi homu. Hlomani a
komba vavanuna. (vakulukumba va ndyangu lowu) mhaka ya kona;
ni leswaku i khale Khanyisa a ala ku nwi andlalela sangu ntsena
a a nga lavanga ku karhata hi ku vulatula, u lo risa yena ku
vona leswaku xana a nga ala ntsena ku nga ri na le'xi nwi
yengaka. Kutani u swi kumile, a ku: Ndzi lo va kuma va etlele
kunwe kwale ndlwini ya Khanyisa. Khanyisa a a ndzi ala hikuva
u ni wunwana wanuna loyi yena a ngo enghena e ndlwini ya vanwana
a nga lovolanga.

42 cont.

1041 Vakulukumba va ku: Ha nkhenisa hi laha u nga endla ha kona wena Hlomani. Xisiwana wa wu tiva nnawu; u fanele ku humesa tihomu timbirhi. Xisiwana u tlurisile ku dyoha hikuva u swi tivile leswaku Khanyisa u ni nuna, kutani u nwi arisa ku endla timfanelo ta yena e ka nuna wa yena, nuna wa yena hi yena sweswi, Yena a hi khamba, u lo titekela. Loko a ku ri ku yiva a to humesa tona tihomu timbirhi swi hela, kambe u ri a swi tiva leswaku i ku dyoha, a nwi arisa ni timfanelo ta yena ta le kaya ka yena. U tekile muti, u wu tshumbile. Hi lava tinyimpfu timbirhi kwala, na swona loko a nga swi twisisi u ta ya swi kuma e mahlweni. Hikwavo vakulukumba va twanana leswaku Xisiwana u fanela ku tlhandleka tinyimpfu timbirhi e henhla ka ndziho lowu wa tihomu timbirhi.

1042 Xisiwana a ku: Ndzi vulavurile ndzi ku: Ndzi mbyana ya nwina, mi ndzi kumile ndzi ri karhi ndzi onha swa nwina; loko munhu va ku u ta ya swi vona e mahlweni hi loko a nga twi le'swi vuriwaka hi vanwana. Leswi ndzi pfumelaka nandzu, ka ha tengiwa yini. Ndzi to rihla swi hatla swi hela, mona ndzi mi dyohela, ndza swi vona. Kunene Xisiwana a va komba tihomu timbirhi a va a tlhandlekela hi tšpondo timbirhi. Nandzu wu holela kwalaho.

1043 Loko swi herile leswo hikwaswo va sala va hlengoletana vakulukumba hi mhaka ya nsati loyi. Va ku: Xana yena u to huma a nga rihanga ha nohumu? Masuku va twanana leswaku na yena a riha hi mmiri. Va nwi vitana, a kombiwa mfanelo ya yena. Va nyika Marhule ntshilana a nwi ba va langutile hikwavo. Loko a yi twa, a ku: Ndzi swi tshikile.

End of S.909